

Framtider

nr 3/2008

ARTIKLAR • RAPPORTER • NOTISER • RECENSIONER

TEMA
*Den amerikanska
kontinenten*

Nya forskningsrapporter

Framtiden – om femtio år. Global utveckling och ruralt-urbant i Norden

Janken Myrdal

Institutet för Framtidsstudiers skriftserie *Framtidens samhälle*, nr 14

Framtiden tränger sig på och människor är tvungna att ta avgörande beslut. I denna studie använder författaren en historisk översikt för att identifiera de långa utvecklingsförlöppen. Ett centralt tema är det hot om en stor kris som människorna står inför. Skyddet mot denna kris förutsägs bestämma mycket av de kommande femtio årens diskussioner, ideologier, tekniska förändringar och planering. Konsekvenserna för landsbygden och jordbruket inleder och avslutar rapporten.

Boken innehåller också en översikt av internationell framtidsforskning.

Den digitala framtiden – om förutsagda informationssamhällen och framväxande IT-realiteter

Bernt Skovdahl

Institutet för Framtidsstudiers skriftserie *Framtidens samhälle*, nr 15

Dator- och digitaltekniken har fått en radikal spridning sedan 1950-talet: från militärstaber och högteknologiska storföretag till våra barns skrivbord. Nya tekniska möjligheter och trender har de senaste trettio åren gett upphov till positivt och negativt laddade föreställningar om IT-användningen i framtidens informationssamhälle. Boken ger en översikt över växlingarna mellan olika bilder av datorn och dess användningsområden över decennierna, samt de utopiska och dystopiska framtidsföreställningar som utvecklingen inspirerat till.

Rapporterna kostar 150 kr st. inkl. moms. Porto tillkommer.

Beställning kan ske via e-post: info@framtidssstudier.se, tel: 08-402 12 00 eller fax: 08-24 50 14.

Framtider ges ut av Institutet för Framtidsstudier och utkommer med fyra nummer per år.

Prenumerationsavgiften 100 kronor (varav moms 5,66 kronor) per år, inbetalas på postgiro 701633-0. Ange namn och adress.

Framtider distribueras gratis (i ett exemplar) till alla folkbibliotek, bibliotek vid gymnasier och folkhögskolor i Sverige.

Ansvarig utgivare *Joakim Palme*

ISSN 0281-0492

Redaktörer för detta nummer *Ingrid Söderlind och Leif Åberg*

Redaktion *Joakim Palme, Ingrid Söderlind, Torbjörn Lundqvist, Sabina Nilsson, Julia Falkerby*, Institutet för Framtidsstudier samt *Leif Åberg*

Layout *Lena Wennerstén* Illustrationer & Grafisk form, Stockholm

Tryck Federativ Tryckeri AB, Stockholm, 2008

Institutet för Framtidsstudier Box 591, 101 31 Stockholm

Besöksadress: Drottninggatan 33, Tel: 08-402 12 00, Fax: 08-24 50 14

E-post: info@framtidssstudier.se, Hemsida: www.framtidssstudier.se

*"Rysslands framtid knackar också på dörren ...
Vi vet inte riktigt vart landet är på väg."*

UNDER SOMMAREN har Institutets medarbetare levererat tre rapporter till regeringens Globaliseringsråd – rapporter som anknyt till den svenska befolkningsutvecklingen, ställt provocativa frågor och skapat debatt om hur vi ska organisera migration och integration. Läs rapporterna på www.regeringen.se/sb/d/86161!

Lagom till Bok & Biblioteksmässan i Göteborg kommer nya titlar i vår skriftserie. Janken Myrdal blickar djärvt femtio år framåt för landsbygden och dess betydelse för vårt välbefinnande; Bernt Skovdahl gör en spännande analys av hur visionerna om en digital framtid krockar med verkligheten; och Kristina Engwall har redigerat en antologi om de viktiga samhällseliga och mänskliga konsekvenserna av hur vi definierar begreppet hälsa.

För Institutet blir årets B&B-mässa en av våra stora utåtriktade satsningar, och ett tillfälle att möta allmänheten, experter och politiker. Besök våra seminarier på Forskartorget och på Internationella torget, och träffa våra medarbetare vid bokbordet!

Hösten bjuder också på evenemang i anknytning till att vårt forskningsprogram för 2005–2008, *Framtidens samhälle*, avslutas. Fyra kvällsföreläsningar ger tematiska perspektiv och programmet avslutas med en halvdagskonferens den 2 december. Dessutom anordnar vi *Framtidsfokus*, våra populära halvdagsseminarier.

Det här numret av *Framtider* har åter fått ett geografiskt tema. Kina stod i fokus 2004 och förra året var det Afrika. Nu kan du läsa om hot och möjligheter i den amerikanska kontinentens utveckling.

Inför 2009 knackar de europeiska frågorna på dörren. Det är val till EU-parlamentet, ny EU-kommission och en ny framtidsagenda är i stöpsleven för EU (efter den så kallade Lissabonagendan).

Rysslands framtid knackar också på dörren, så att säga. Vi vet inte riktigt vart landet är på väg. Rysslands vägval får under alla omständigheter stora konsekvenser för oss i Sverige. Hur vi ska förhålla oss till landet i öster framstår därför som en av de stora framtidsfrågorna.

Joakim Palme,
VD, Institutet för Framtidsstudier

FOTO: THOMAS CARLGREN.

OMSLAG

Den amerikanska kontinenten täcker enorma ytor. Argentina är geografiskt nästan lika stort som Indien, och Bolivia, ett av Latinamerikas mindre länder, är dubbelt så stort som Frankrike.

INNEHÅLL

TEMA Den amerikanska kontinenten

Amerikanska framtider	4
<i>Keith Banting</i>	
Kanada – ett mångkulturellt paradiset	5
<i>Eivor Halkjaer</i>	
Kubas framtid efter Castro	11
<i>Andres Solimano</i>	
På väg mot en bättre framtid? Migrationen i Latinamerika	17
<i>Göran Holmqvist</i>	
Latinamerika betalar ett högt pris för ojämlikheten	23
<i>Nils Hasselmo</i>	
Världens studenter dras till USA	29

RECENSIONER OCH NOTISER

En ny dimension i det amerikanska presidentvalet	35
Läsvärt om USA	36
Två Amerika-institut	38

Amerikanska framtider

ATT PRESIDENTVALET i USA är ett viktigt vägval för landets framtid är årets understatement. För första gången har ett av de ledande partierna valt en svart presidentkandidat, som inte bara är karismatisk utan också lovar ett förändrat USA – på hemmaplan och i världen. Hösten 2008 ger därför en särskild spänning och energi åt de amerikanska frågorna.

För Institutet för Framtidsstudier blir detta en anledning att uppmärksamma utmaningar, hot och möjligheter på hela den amerikanska kontinenten.

Från europeisk horisont har Amerika under lång tid framstått som framtidens förlovade kontinent – inte minst för de miljoner migranter som rört sig till både norra och södra Amerika. Under 1900-talets andra hälft blev det en allt tydigare fördel för Nordamerika i detta avseende.

Sydamerika hade länge några av världens rikaste länder, som Uruguay och Venezuela. De föll så småningom tillbaka ekonomiskt och politiskt, och kontinenten präglades alltmer av diktatur och isolationism. På senare tid har vindarna vänt igen och diktaturerna fallit. Tortyren har i stället flyttat norröver, i svallvågorna efter att så kallad waterboarding legitimerats politiskt.

Migrationen fortsätter att prägla hela kontinenten. Andres Solimano beskriver migrationens mönster och analyserar dess orsaker. Ojämligheten i ekonomisk utvecklingsnivå mellan de amerikanska nationerna är för många en viktig drivkraft att "rösta med fötterna". Den stora ojämlikheten inom län-

derna i Latinamerika utgör, som Göran Holmqvist visar, en allvarlig hämsko för social och ekonomisk utveckling.

Kanada är en mosaik av många minoriteter. För svenska förhållanden är Kanadas erfarenheter av årtionden med organiserad arbetskraftsinvandring högst relevanta. Keith Banting ger dessutom tankeväckande perspektiv på vad multikulturalism kan innebära i praktiken.

DET HÄR NUMRET av *Framtider* gör inga som helst anspråk på att vara heltäckande, men vi har tagit fasta på företeelser som inte bara ter sig centrala för Amerikas framtid utan också har gemensamma nämnare med våra "egna" framtidsfrågor. De fungerar även som utmaning för våra politiska ställningstaganden, som i fallet Kuba. Det är huvudbudskapet i Eivor Halkjaers artikel.

Sverige har sedan 1800- och 1900-talens stora utvandring många band till inte minst Nordamerika. I spåren av politiska flyktingströmmar från det sena 1900-talets diktaturer i Chile och på andra håll har vi tiotusentals andra mänskliga knutpunkter med Sydamerika och Centralamerika.

Tusentals unga svenskar söker sig till Amerika på resor eller som studenter. Nils Hasselmo bor i USA sedan femtio år tillbaka, och han visar hur stor betydelse de amerikanska universiteten har för världens studenter och för forskningen.

Allt detta gör Amerikas framtid också till vår framtid.

Joakim Palme

Kanada – ett mångkulturellt paradiset?

Samhällets förmåga att integrera invandrargrupper står högt upp på den politiska agendan i alla demokratier. Invandrare är ofta ekonomiskt exkluderade, och det finns en rädsla att växande etnisk och religiös mångfald ska leda till att samhällen splittras. Men Kanadas erfarenheter pekar på att det faktiskt går att forma en stark känsla av samhörighet med ett land som präglas av stor mångfald. ➤

FOTO: LOUISE OLIGNY/CAMMA-IBL

Nya medborgare! En familj från Filippinerna har just blivit naturaliserade kanadensare.

➤ **B**akslag för mångkulturella perspektiv, fler restriktioner mot invandring och starkare betoning på att redan invandrade minoriteter bör integreras i det nya landets kultur – det är politisk verklighet på många håll i dag.

Kanada är ett av världens mest mångkulturella länder. Drygt 20 procent av invånarna

är födda i andra länder och 15 procent av invånarna tillhör icke-europeiska minoriteter. I städer som Toronto och Vancouver utgör de utlandsfödda halva befolkningen. Dessa nya former av mångfald ska adderas till de skillnader som finns bland "gamla" kanadensare – människor med engelskt och franskt ursprung, indianer, métiser (som har blandad europeisk och indiansk härkomst) och inuiter.

Resultatet är att det i dag inte finns någon etnisk grupp som är i majoritet; Kanada är en mosaik av minoriteter.

Om mångfald och social sammanhållning vore två motpoler, då skulle Kanada ha stora problem. Men Kanadas erfarenheter är ett levande bevis för att etnisk mångfald inte nödvändigtvis leder till splittrade samhällen.

Naturligtvis står landet inför många utmaningar. Invandrarna var länge framgångsrika i ekonomiskt avseende; bland annat var fattigdomstalen hos de nyanlända inom något årtionde efter ankomsten lägre än hos befolkningen som helhet.

De senaste tjugo åren har dock inte varit lika lyckosamma. Immigranternas framtidsutsikter har försämrats trots en invandringspolitik som lägger större vikt vid utbildningskvalifikationer. Nya invandrargrupper har fler utbildningsår i genomsnitt än infödda kanadensare. Men endast 40 procent av de högutbildade invandrarna som anlände 2000–2001 finns i dag i yrken som motsvarar deras kvalifikationer, och många universitetsutbildade har jobb som normalt kräver gymnasium eller grundskola.

Kanadas utmaningar är inte bara av ekonomisk art. Ekonomisk integration är en nödvändig men inte tillräcklig faktor för att invandrare ska kunna smälta in i samhället. Känslor som kretsar kring identitet, samhörighet och solidaritet lever sitt eget liv, och det är sådana dimensioner som denna artikel tar upp.

För att undersöka social integration krävs en förståelse för rötterna till den sociala sammanhållningen i dagens samhällen. I Europa och Nordamerika finns här två huvudtolkningar som står mot varandra.

En framgångssaga. Michaëlle Jean kom 1968 som flykting från Haiti och är i dag Kanadas generalguvernör och de facto statschef (den engelska drottning Elizabeth II är formellt statsöverhuvud).

FOTO: CHRIS WATTIE/REUTERS-SCANPIX.

Enligt den ena tolkningen har social sammanhållning sin grundval i en gemensam kultur, med gemensam identitetskänsla och gemensamma sociala värderingar. Nyckelfrågan är "Vem hör till oss?" Ett integrerat samhälle präglas, enligt denna tolkning, av att befolkningen betraktar sig som ett "folk". Människor känner att de hör hit, och samhörighetskänslan ger kraft att gemensamt ta sig an stora nationella projekt, att stödja varandra när så krävs samt att göra personliga uppoffringar för allas gemensamma bästa.

Den andra huvudtolkningen betonar att det är demokratiska rättigheter och demokratiskt deltagande som ger nycklarna till integration. Man ställer också en annan grundfråga: "Hur ska vi lyckas leva tillsammans?" Det finns ingen väg tillbaka till forna tiders (förmodligen mytiska) kulturella homogenitet. Dagens samhällen präglas av många identiteter och skiftande värderingar; de kan inte säkra sin sammanhållning via en gemensam kultur.

Vi måste acceptera att det är legitimt med sådan pluralism, menar representanter för denna tolkning. Vidare krävs ett samförstånd om vilka institutioner och procedurer som behövs för att hantera alla inbyggda spänningar. Ett absolut minimum av samförstånd i demokratiska samhällen måste finnas om den representativa demokratins institutioner och deras vakthållning kring demokratiska rättigheter och jämlikhetsvärden. Dessutom måste samtliga grupper, inklusive minoriteter, förmås att delta aktivt i föreningsliv och politiska processer.

Hur klarar sig Kanada i ljuset av de två tolkningarna? Om integrationen ses i perspektivet "Vem hör till oss?", ger nya undersökningar blandade svar. Det kanadensiska samhället skapar kraftfulla integrationsprocesser. Ju längre invandrare finns i landet, desto mer börjar deras känsla av tillhörighet och samhörighet närma sig, och ibland överskrida, samma nivå som hos andra, mer etablerade grupper. Dessutom tycks det inte finnas några påtagliga skillnader mellan etniska minoriteters och andra kanadensares syn på jämställdhet mellan kvinnor och

män, homosexuellas rättigheter och andra liberala värden. I Kanada finns därför inte några tydliga tecken på djupa sprickor i samhället av det slag som plågat Danmark och Nederländerna på sistone.

MEN VISST FINNS besvärande problem. Vita immigranter från Europa känner sig successivt mer hemma i Kanada, medan andra etniska minoriteter är mindre övertygade om sin fulla hemhörighet i det nya landet. Integrationen tycks gå avsevärt långsammare för de senare, de känner sig mer utsatta för diskriminering och är mer socialt sårbara.

Speciellt andra generationens etniska minoriteter har uppmärksamats. De är födda i Kanada av invandrare; de talar oftast felfri engelska eller franska med kanadensiskt tonfall; de har lika hög, eller högre, utbildning än andra jämnåriga; och de tar sig snabbt in på arbetsmarknaden. Enligt alla vedertagna begrepp borde de därmed vara integrerade i samhället.

Ny forskning tyder ändå på att denna andra generation är mindre socialt integrerad än deras invandrade föräldrar. De känner mindre samhörighet med Kanada, upplever mer diskriminering och är mindre tillfreds

Dagens samhällen präglas av många identiteter och skiftande värderingar; de kan inte säkra sin sammanhållning via en gemensam kultur.

- med livet. Deras föräldrar tycks bedöma Kanada med måttstockar från det ursprungliga hemlandet. De själva bedömer Kanada snarare utifrån dess uttalade jämlikhetsfilosofi – och ser bristerna.

Denna andra generation befinner sig i ett komplicerat övergångsskede mellan kulturer, medan deras barn, tredje generationen, troligen kommer att känna större samhörighet med Kanada. Hittills har det nämligen varit så att den tredje generationen och deras barn, vars förfäder kom för länge sedan, visat större samhörighet med det kanadensiska samhället. Det är samma mönster som i andra länder. Men historien ger inga garantier inför framtiden, så det återstår att se hur barnbarnen till dagens nya invandrare känner.

”
Men att gå och rösta är bara första steget till politiskt engagemang. Faktisk representation i de viktiga offentliga institutionerna är det säkraste sättet att låta minoriteter göra sina röster hörda.

Hur klarar sig Kanada enligt den andra tolkningen, den som betonar att det är människors aktiva deltagande som genererar social sammanhållning? Här tycks finnas plats för mer optimistiska slutsatser.

Statsvetaren Robert Putnam har i USA funnit oroande tecken på att människor i områden med stor etnisk blandning drar sig undan samhället och blir socialt isolerade.

I Kanada ser bilden ljusare ut. Förvisso tycks människors tilltro till varandra vara lägre i etniskt diversifierade områden, men det finns inte något särskilt som tyder på att folk drar sig undan samhället. De boende i etniska blandområden tycks vara lika villiga som andra att stödja sociala välfärdsprogram som finansieras med offentliga medel. Dessutom pekar data på nationell nivå på att medlemskap i grupper som samlar människor med olika social bakgrund är ungefär lika vanligt bland olika etniska samfund. Och det finns endast små etniska skillnader mellan människors vilja att engagera sig i föreningslivet.

OLIKA FOLKGRUPPER är ungefär lika benägna att rösta i politiska val i Kanada. Andelen naturaliserade kanadensare bland de nyanlända är bland de högsta i världen. Medborgarskap är ett viktigt steg mot politiskt deltagande. År 2001 var 84 procent av invandrarna som stod på valbar plats också kanadensiska medborgare. Motsvarande siffror var 56 procent i Storbritannien, 40 procent i USA och ännu lägre i många länder i Europa. Dessutom tycks nykomna minoritetsgrupper i Kanada verkligen utnyttja sin rösträtt. Synbara skillnader i röstbenägenhet bland olika etniska grupper försvinner när forskarna korregerar sina resultat utifrån åldersfaktorn.

Men att gå och rösta är bara första steget till politiskt engagemang. Faktisk representation i de viktiga offentliga institutionerna är det säkraste sättet att låta minoriteter göra sina röster hörda. Kanada har bland de högsta andelarna utlandsfödda parlamentsledamöter i världen, men de icke-europeiska minoriteterna är fortfarande underrepresen-

REPORT CARD

On early learning and child care

Name: STEPHEN HARPER

Year: FEBRUARY 6, 2006 - FEBRUARY 6, 2007

SUBJECT	GRADE
UNIVERSAL CHILD CARE Comments - Stephen has some trouble understanding basic concepts. His major term project, the Universal Child Care Plan, is not child care. It's also not universal and not a plan.	F
PARENT CHOICE Comments - Stephen sent the cheques as promised but ignored parents who told him they need quality child care. He needs to improve his "active listening" skills.	D-
BALANCING WORK AND Comments - If Stephen did his homework, he shows parents need quality child care. Stephen needs to complete his assignment.	F
ACCESS Comments - Stephen uses his money to buy toys instead of funds to child care and health care. He is a very selfish person. Centres are closing, and he is not helping. His "spaces initiative" actions and words are not helpful.	Incomplete
HONOUR Comments - Stephen has not learned to honour agreements. He would honour agreements that he made. He needs to learn to keep his time out to learn about fair play.	F

Signature of parent _____

Address _____

Comments _____

Kostnaderna för barnomsorg, utbildning, sjukvård, miljöpolitik och andra delar av det kanadensiska välfärdsprogrammet vilar främst på landets tio provinser, vilket torde vara ganska unikt i världen.

senterade. Efter 2004 års federala val fick representanter från icke-europeiska minoriteter 7,1 procent av platserna i parlamentets underhus, men samma minoriteter utgjorde 14,9 procent av Kanadas befolkning. Vidare släpar rekryteringen av minoriteter till federala myndigheter efter tydligt i förhållande till minoriteternas andel av landets totala arbetskraft.

Kanada har ingalunda lyckats skapa något mångkulturellt paradiset. Viss oro finns för andra generationens invandrare, och mycket återstår att göra när det gäller deras deltagande i samhället. Men dagens samlade erfarenheter ger inte näring åt rädslan för

att mångfald oundvikligen skulle leda till fragmenterade samhällen.

VAD KAN DE kanadensiska erfarenheterna berätta om etniskt blandade samhällens förmåga att stärka den sociala integrationen? Företrädare för den ena grundtolkningen pläderar för att stärka människors gemensamma identitet och språk samt fördjupa insikterna om landets historia och respekten för dess traditioner. Många länder har i linje med detta valt att definiera sina grundläggande värden på ett tydligare vis – och kräva att nyanlända invandrare, uttryckligen eller mer indirekt, accepterar ett kontrakt som gör

- dessa normer och värden till invandrarnas egna.

För den andra tolkningen blir målet att stärka alla rättigheter och jämlikhetssträvanden som finns inbyggda i den liberala demokratin; att bryta sönder diskriminering i alla former; samt skapa mångkulturella strategier som ger utrymme även för minoriteters traditioner. Man satsar dessutom gärna på projekt som uppmuntrar minoriteter att delta i frivilligorganisationer och inom politiken, och vill också stärka deras representation i lagstiftande församlingar, kommunalfullmäktige och offentlig förvaltning.

Den kanadensiska modellen kan beskrivas med formeln *culture lite, participation heavy* (mindre kultur, mer deltagande).

Visst finns kulturella inslag i modellen. Språklig kompetens i engelska eller franska värderas högt av immigrationsmyndigheterna, och språkträning är en viktig del av introduktionsprogrammen för de nyanlända. Alla som vill bli kanadensiska medborgare måste visa att de har "tillräckliga kunskaper" i ett av landets officiella språk samt goda kunskaper om Kanada och dess demokratiska institutioner. Dessutom var regeringen tidigt ute med att utforma moderna medborgarskapsceremonier, och vi delar ut mängder av kanadensiska flaggor, särskilt i tider med spänningar i samhället.

Men eftersom de "gamla" (engelska, franska, indianska och inuitiska) folkgrupperna i Kanada har så olika identiteter och kulturer, kan en modern integrationspolitik inte gärna kräva att människor ska ansluta sig till något gemensamt. Någon sådan enhetskultur finns inte. Utmaningen är att forma en känsla av samhörighet med ett land som innehåller klart åtskilda identiteter.

Dessutom har Kanadas federala institutioner en inbyggd broms mot det kulturella synsättet på integration. Många offentliga tjänster som är viktiga för att långsiktigt integrera minoriteter i samhället regleras på provinsnivå i stor utsträckning – det gäller arbetsmarknadsprogram, utbildning, hälsovård och sociala tjänster. Invandrare i olika

provinser och regioner möter följaktligen skiftande vägar till integration.

SAMMANTAGET innebär Kanadas mångkulturella präglning och federala struktur att balansen förskjuts mot en rättighetsbaserad syn – som betonar att skillnader är legitima, som ställer medborgerliga rättigheter i centrum och vill få människor att bli deltagare i samhället och politiken.

Modellen med *culture lite, participation heavy* har sina fördelar. Den "svaga" känslan för kanadensisk kultur hos landets traditionella folkgrupper gör det lättare för nykomlingar att bli hemmastadda. Dessutom tyder allt på att Kanada inte behöver betala något exceptionellt pris för inlemmandet av invandrare i samhället. Att andra generationens invandrare känner mindre samhörighet med landet är något som känns igen från många länder.

Ambitionen att föra in invandrare i en gemensam kultur, med sammanhållen nationell identitet och gemensamma värderingar, är alltför trångsynt, säger erfarenheten. Samhällelig integration åstadkoms bäst genom att vi koncentrerar oss på hur vi ska leva tillsammans i en pluralistisk värld.

Keith Banting är forskare i Public Policy vid Queen's University i Kingston, Ontario, med betoning på den etniska mångfaldens betydelse för integration i samhället och för välfärdsstaten.

Översättning: Leif Åberg.

LITTERATURTIPS

Adams, Michael (2007), *Unlikely Utopia: The Surprising Triumph of Canadian Pluralism*. Toronto: Penguin Canada.

Banting, Keith, Thomas Courchene och Leslie Seidle, eds (2007), *Belonging? Diversity, Recognition and Shared Citizenship in Canada*. Montreal: Institute for Research on Public Policy.

Banting, Keith och Will Kymlicka, eds (2006), *Multiculturalism and the Welfare State: Recognition and Redistribution in Contemporary Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Kay, Fiona och Richard Johnston, eds (2006), *Social Capital, Diversity and the Welfare State*. Vancouver: University of British Columbia Press.

Kubas framtid efter Castro

Fidel Castro har dragit sig tillbaka och brodern Raul leder en reform- och moderniseringsprocess. Kubas omvandling pågår enligt en dynamik präglad av stark nationalism, och om omvärlden vill vara med och påverka måste denna dynamik respekteras. Det innebär ingalunda att förtryck av grundläggande friheter ska accepteras, men historien visar att isolering och sanktioner inte fungerar för att driva på i önskad riktning.

När jag blev utnämnd till Sveriges ambassadör i Kuba år 2000 sade alla "Åh, du kommer att få vara med om den stora transitionen som alla väntat på". Själv reste jag inte ut med sådana förväntningar. Av vad jag förstått under mina förberedelser var det inte sannolikt att något mer omvälvande kunde ske så länge Fidel Castro satt kvar vid makten. Och det förväntades han göra så länge han var vid liv. Han var då 73 år, ingen ålder för någon som åtminstone under senare delen av sitt liv gjort allt för att kunna leva länge.

Åtta år senare ter sig perspektivet annorlunda. Fidel är förvisso i livet, men innehar inte den högsta makten. Redan 2006, efter en tids sjukdom, överlät han ansvaret som landets president till sin fem år yngre bror Raul Castro, försvarsminister och vicepresident. I februari i år avgick Fidel formellt från presidentposten. Vid den kommande partikongressen 2009 (den första på tio år!) förutses Fidel också avgå som ordförande

FOTO: ADALBERTO ROQUE/AFP PHOTO-SCANPIX.

Raul Castro har tillhört ledningen för den kubanska revolutionen ända sedan maktövertagandet i januari 1959.

för det kommunistiska partiet, en post som i en enpartistat som Kuba är en del av den yttersta makten.

Därmed är han definitivt ute från den formella makten. Själv definierar han nu sin roll som tänkare och skribent. Hans återkommande krönikor i partiets dagstidning *Granma* läses fortsatt med största intresse både internt och i utlandet.

➤ Det märkvärdiga är att Fidel från sidolinjen åser förändringar av ett slag som man inte sett sedan de ekonomiska reformerna under 1990-talets första hälft. Efter den ekonomiska kollaps som drabbade Kuba till följd av Sovjetunionens sammanbrott skedde en delvis dollarisering av ekonomin, en öppning för begränsat privat företagande och en satsning på turism – reformer som sammantagna innebär en genomgripande förändring av livet på ön. Förhoppningen att dessa reformer skulle föras vidare, enligt vietnamesisk eller kinesisk modell, kom dock på skam, än mer så föreställningen att

de skulle leda fram till öppningar för civila och politiska rättigheter.

Under de två år som Raul formellt varit statschef har ett antal reformer genomförts. Det är i dag tillåtet för varje kuban att ha mobiltelefon, dator och internet och att ta in på vilket hotell som helst. Jordbruken får bättre betalt för sina produkter, baslönerna har höjts. Nyligen aviserades individuell lönesättning och rätten att ta privata initiativ i transportsektorn.

Men kanske är det den aviserade decentraliseringen av hela hanteringen kring jordbruket som utgör det mest dramatiska skif-

Rätten att ha en egen dator är bara ett inslag i den serie reformer som Raul Castro introducerat sedan han i februari 2008 även formellt blev Kubas president.

FOTO: CLAUDIA DAUT/REUTERS-SCANPIX

tet. Det leder vidare till fler lokala marknader, fler självstyrande kooperativ och därmed till ökad produktion. Raul Castro väckte särskild uppmärksamhet när han i sitt första tal som statschef raljerade om hur tokigt det blev när produktion och distribution av mjölk sköttes enligt ett helt centralstyrt system. En sådan öppen självkritik kring något som varit en grundpelare i ett strikt centralstyrt system upplevdes som en signal om nya tider. I fortsättningen kan det bli tillåtet för alla kubaner att fritt resa ut ur landet, en bostadsmarknad kan öppnas och decentraliseringen av makt och befogenheter kan föras vidare.

HÄR BÖR NOTERAS att Fidel under sina sista år vid makten drev igenom en än striktare centralisering av alla samhällets funktioner. Dagens omställning i motsatt riktning visar att det ingalunda är Fidel som dikterar det som sker, utan att Rauls mer pragmatiska förhållningssätt tillåts styra.

Kritiker menar att dessa reformer är betydelselösa spel för gallerierna. Flertalet kubaner har ändå inte råd att köpa dator eller ta in på fina hotell. Detta må vara sant, men innebär ingalunda att öppningarna skulle vara meningslösa. Reformerna är irreversibla förändringar som markerar att transitionen av det kubanska systemet redan är på gång.

Skeptiker pekar också på att kretsen närmast Raul Castro består av personer som förknippas med total ovilja till förändringar. De reformer som genomförts är bara mindre gester, men den gamla linjen ligger ändå fast i grunden.

En samlad krets internationella Kubakännare är eniga om att detta är en felsyn byggd på djup okunskap om det kubanska systemets sätt att fungera och om hur visionen av Kubas framtid ter sig inifrån. Systemet och visionen har några hörnstenar: den nationella stoltheten, konflikten med USA som har starka historiska rötter, oron att förlora det som byggts upp sedan revolutionen 1959 och bli som vilket latinamerikanskt land som helst. Dessa hörnstenar bestämmer scenariot, och det är i detta perspektiv

den överordnade strävan att hålla ihop och visa upp en enad makt ska ses.

Här aktualiseras det som aldrig får glömmas i sammanhanget – exilkubanerna i Miami och den amerikanska Kubapolitiken, två tätt sammanvävda fenomen vars påverkan på Kuba inte kan överskattas. Föreställningen inom den dominerande kretsen exilkubaner har varit att Castros regim skulle bringas på fall snarast möjligt, med vilka medel som helst, varefter de skulle återvända till Kuba och återställa ordningen från före 1959. Denna vision har haft närmast totalt genomslag i USA:s politik. Bland de dramatiska detaljerna märks ett flertal bekräftade försök att mörda Fidel Castro och den misslyckade Grisbuktsinvasionen 1961.

Det som ligger fast bortom dessa spektakulära moment är sanktioner av ett slag som är unikt i nutiden. Ingen annanstans i världen gäller sådana regler som stipuleras i den så kallade *Helms-Burton Act* från 1996 som säger att vilket företag som helst, från vilket land som helst, som investerar i Kuba kan straffas i amerikansk domstol. Tjänstemän i sådana företag kan också nekas visum till USA. Regeringen har vidare inrättat en kommission för ett fritt Kuba, som tagit fram en plan för hur den politiska transitionen i Kuba ska gå till – och även utsett en samordnare för Kubas övergångsregering.

DENNA POLITIK är givetvis provocerande för den kubanska regimen och för hela det kubanska folket. Än mer så i det historiska perspektivet: Kuba som självständig stat eller delstat i USA var en synnerligen laddad fråga redan när Amerikas Förenta Stater grundlades. Den starka kubanska nationalismen går tillbaka till 1700-talet och har stadigt underblåsts av en amerikansk politik som i mycket speglar uppfattningen att USA har rätt att sätta villkoren för Kubas självständighet och oberoende.

Dagens rädsla att sprickor i de interna leden skulle öppna för krafter som hotar Kubas nationella suveränitet bör ses mot denna bakgrund och rädslan delas av flertalet kubaner som lever på ön.

➤ Hur kommer då den inledda transitionen att fortgå? En sammanvägning av allt som skrivits, rapporterats och upplevts ger en bild som i grova drag säger att kubanerna i första hand vill att det dagliga livet ska bli enklare, att pengarna ska räcka till det man behöver, att människor ska ha rimlig frihet att utforma sitt liv, bestämma var de vill bo, vart de ska resa och vad de vill jobba med.

Vad kubanerna *inte* vill är att förlora rätten till fri utbildning och hälsovård. Inte heller vill de förlora själva kärnan i den kubanska livsstilen, den trots allt i grunden avspända rytmen, och byta ut den mot den hets som är bekant via TV-kanaler och berättelser från nära och kära på andra sidan Floridasundet. Trots alla motigheter som kubanerna levt och lever med, trots klagomålen på allt som inte fungerar, finns en stolthet över grundidén i den kubanska modellen och en stolthet över att Kuba under mer än femtio år som inget annat land stått upp mot stormakten i norr. Den nationella identiteten och den nationella stoltheten är stark och ska inte gå förlorad!

I denna vision kommer reformer i riktning mot parlamentarisk demokrati i andra hand. Därtill kommer en till synes också i folkdjupen förankrad uppfattning att flera partier skulle erbjuda öppningar för infiltration från exilkretsar och USA. Att dissidentrörelserna på Kuba inte påtagligt stärkt sin ställning efter Fidels avgång ska ses även mot denna bakgrund, inte bara som en effekt av den repression de utsätts för. Även om flerpartidemokrati synes ligga något längre in i framtiden, finns skäl att tro att liberaliseringen på det ekonomiska och administrativa planet kan leda till en ny respekt för mänskliga rättigheter.

Här kan märkas att Kuba 2007 undertecknade de internationella konventionerna om politiska, civila, ekonomiska och sociala rättigheter. Detta har länge varit ett krav från det internationella samfundet. Kuba förklarar att undertecknandet är ett svar på att FN:s uppföljning av mänskliga rättigheter via den årliga kommissionen i Genève gjorts om. Kuba särbehandlas inte längre av FN så

som skedde tidigare när till exempel Kuba pekades ut medan Kina aldrig kom upp till behandling.

För att förstå hur den fortsatta processen kan se ut är det nödvändigt att avläsa det som skett, eller inte skett, sedan det blev klart att Fidel är på väg ut. På många håll – inte minst bland kubanerna i Miami – trodde många att så snart Fidel inte längre hade hela kontrollen skulle en våg av uppdämt missnöje välla fram. Krafter bakom kulisserna skulle träda fram och en ny era svepa in med obönhörlig kraft. Två år efter att Fidel lämnat över kommandot finns inga tecken på något sådant.

DETTA HAR MED uppenbar logik lett till förskjutningar i den andra polen i det kubanska spelet – exilkretsarna i Miami – och som ringar på vattnet även inför det amerikanska valet i november. Exilsamfundet i Miami har under årens lopp påverkats av en generationsväxling där den "hårdföra" kärnan gradvis ersatts av en mer pragmatisk yngre generation. Men det är först nu som nedgrävda positioner i de dominerande exilkretsarna officiellt omprövas och splittringen kommer i öppen dager.

Det är mer än anmärkningsvärt att ledningen för den centrala exilorganisationen CANF (*Cuban American National Foundation*) i dag distanserar sig från den politik de själva tidigare varit med om att utforma. CANF deklarerar att kubaner i USA bör ges rätt att resa till Kuba så ofta de vill (för närvarande bara vart tredje år) och skicka hur mycket pengar de vill till sina familjer i Kuba. Dessutom ger organisationen spridning åt en undersökning som visar att större delen av de amerikanska biståndsmedlen för att stödja dissidenter i Kuba och deras kontakter i utlandet gått upp i rök.

Schismen inom exilkretsarna kom i öppen dager när Barack Obama besökte Miami i maj 2008. Obama har deklarerat att en översyn av den amerikanska Kuba-politiken står på hans agenda och att han är beredd att inleda samtal med Raul Castro. Ledningen inom CANF ställer sig bakom Obama – efter

att organisationen i alla år stött republikanska kandidater – men reserverar sig mot direkta samtal med Castro.

Obamas inbjudan till CANF vid besöket i Miami hörsammades endast av delar av organisationen, medan andra öppet tog avstånd och menade att CANF inte ska ha något att göra med en presidentkandidat som kan tänka sig direkt kontakt med den kubanska ledningen.

I höstens amerikanska kongressval ställer republikanen Lincoln Diaz-Balart från Miami upp för omval för åttonde gången. Han är brorson till Fidels första hustru, och en stadig anhängare av amerikansk invasion av Kuba, med ambitionen att själv bli den förste presidenten i Kuba efter Castro. Hans ledarskap bland Miami-kubanerna har varit starkt, men alltfler, också från de gamla leden, tycks nu benägna att ifrågasätta hans politik. För den kubanska frågan blir valen i Florida av största vikt.

För fortsättningen av det kubanska dramat har också omvärlden ett ansvar. En amerikansk politik som med isolering och sanktioner försöker tvinga fram ett abrupt systemskifte kan effektivt blockera andra krafter som önskar en gradvis reformering. Ett gynnsamt klimat för dessa andra krafter förutsätter en tillit till att USA inte försöker styra den interna processen i Kuba. Och först i ett sådant klimat blir det möjligt för omvärlden att få veta vad de inhemska krafterna i Kuba önskar.

ETT SKIFTE TILL en politik grundad på respekt för Kubas suveränitet innebär ingalunda att USA ska ge avkall på att respekt för mänskliga rättigheter är en absolut hörnsten i samhället. Dialog kring detta pågår redan med Kina och andra länder där grova brott mot mänskliga rättigheter sker.

USA:s roll är helt avgörande – men också Europa kan bidra till en lyckosam transition ➤

Läkare lägger fotbandage vid Salvador Allende-sjukhuset i Havanna. Ett nytt kubanskt läkemedel som förhindrar att fotsår hos människor med diabetes leder till amputation har fått även internationellt genomslag.

FOTO: CLAUDIA DAUT/REUTERS-SCANPIX

➤ i Kuba, utan våld, utan konfrontation, med respekt för landets historia och särart. EU har tidigare, precis som USA, avhänt sig möjligheten att utveckla breda kontaktnät inom akademierna, kulturen, kyrkorna, den gryende sektorn av företagare, och även inom administrationen. Dessa interna kubanska krafter önskar relationer med omvärlden och kommer att spela en roll i transitionen mot ökade friheter, respekt för mänskliga rättigheter och demokrati. Det är svårt att se att denna isoleringspolitik gjort förutsättningarna för den pågående transitionen mer gynnsamma!

Om omvärlden vill vara med och påverka transitionen måste den kubanska specifika dynamiken respekteras. Det innebär ingalunda att regimen förtryck av grundläggande friheter ska accepteras. Men historien visar att isolering och sanktioner inte fungerar för att driva på i önskad riktning. För att spela en roll framöver krävs större kunskap om vad människor på Kuba faktiskt tänker och önskar. Säkerligen önskar de att

deras mänskliga rättigheter ska respekteras, att de ska ha förutsättningar att skapa sig värdiga liv. Men det är ingalunda säkert att de ramar de ser för detta liv är exakt vad vi föreställer oss.

När nu Kubas nya tid stundar är det dags för både USA och Europa att bidra till att skapa konstruktiva förutsättningar.

Eivor Halkjaer var 2000–2004 Sveriges ambassadör på Kuba och har även varit ambassadör i Guatemala och Nicaragua.

LITTERATURTIPS

Bardach, Ann Louise (2004), *Cuba confidential: the extraordinary tragedy of Cuba, its revolution and its exiles*. London: Penguin.

Gustafsson, Thomas (2006), *Kuba*. Stockholm: Carlsson.

Pérez-Stable, Marifeli (1998) *The Cuban Revolution – Origins, Course, Legacy*. 2. rev. ed. Oxford University Press.

Pérez-Stable, Marifeli, ed. (2007), *Looking Forward – Comparative Perspectives on Cuba's Transition*. Notre Dame, Ind.: University of Notre Dame Press.

Reformer inom jordbrukssektorn står högt upp på dagordningen för regimen – allt för att stimulera produktiviteten i den kubanska ekonomin.

På väg mot en bättre framtid?

Migrationen i Latinamerika

Nästan 26 miljoner latinamerikaner bor utanför hemlandet. Jakten på en bättre framtid får många att söka sig till främst USA, Spanien och Kanada. Migranterna hamnar ofta utanför mottagarländernas sociala skyddsnät. Det är angeläget att stärka deras rättigheter, och det kan bara ske om migranternas hemländer och "nya" länder samarbetar. ➤

*Skörd av isbergssallad vid ett storjordbruk i Arizona, april 2008.
Varje morgon kommer mexikanska arbetare över gränsen, plockas
upp av agenter och bussas till fälten där de arbetar på ackord.*

FOTO: JIM WEST/SPA PRESS-SCANPIX

► **E**fter andra världskriget blev Latinamerika en region med fler emigranter än immigranter i förhållande till omvärlden. De senaste årtiondena har dessutom migrationen inom regionen ökat i betydelse.

Misslyckade utvecklingsstrategier i Latinamerika är en delförklaring till dessa stora folkomflyttningar. Regeringar har, med några undantag, inte lyckats erbjuda ett långsiktigt flöde av nya jobb, rimliga löner och attraktiva ekonomiska och sociala villkor så att människor stannat kvar hemmavid.

USA, Spanien och Kanada är de stora mottagarländerna utanför regionen. Migrationen styrs främst av att det finns markanta skillnader mellan länder i fråga om människors inkomster och levnadsstandard – så kallade utvecklingsklyftor. Sådant skapar kraftfulla ekonomiska incitament att lämna hemlandet och få bättre inkomster och bättre utbildning och hälsovård för barnen i ett annat land.

Myntets baksida är att migranterna i mottagarländerna blir en sårbar grupp som utsätts för diverse risker: på arbetsmarknaden, för deras hälsa, juridiska status och livslängd. Migranter med låga inkomster har ofta en bräcklig juridisk plattform och är ekonomiskt, socialt och språkligt handikappade i mottagarlandet.

ALLT FLER FLYTTAR mellan länder inom Latinamerika. Här är geografisk närhet, sociala nätverk och kulturella likheter några viktiga förklaringar – förutom ekonomiska drivkrafter som inkomst- och reallöneskillnader mellan länder.

Inkomsterna per capita i Argentina och Chile ligger över 10 000 amerikanska dollar och blir därmed attraktiva för människor från grannarna Bolivia, Paraguay och Ecuador där medelinkomsterna är under 5 000 dollar. Vidare finns migrationsrörelser från Nicaragua till Costa Rica, från Haiti till Dominikanska republiken samt från Guatemala, Honduras och andra centralamerikanska länder till Mexiko – som i sin tur ofta är en station på vägen till USA och Kanada.

Nya studier visar att närmare 26 miljoner människor från Latinamerika och Karibien bor utanför det egna landet. Den stora merparten, 22,3 miljoner, finns i USA, Spanien och andra OECD-länder, medan 3,4 miljoner flyttar inom den egna regionen.

Drivkrafterna bakom migrationsrörelserna är delvis av samma art. Återkommande perioder av ekonomisk instabilitet, ekonomiska kriser, fattigdom, ojämlikhet och informell sysselsättning är några ingredienser i Latinamerikas ekonomiska och sociala landskapsbild som påverkar människors benägenhet att flytta. Detta trots de fem senaste årens stärkta ekonomiska tillväxt i regionen, med stigande råvarupriser på världsmarknaden som en viktig komponent.

Politiska faktorer har också sin betydelse. Militärregimerna i 1960- och 1970-talets Brasilien, Argentina, Chile och Uruguay fick främst högutbildade och intellektuella att lämna hemlandet. Inhemska stridigheter i Colombia de senaste årtiondena och dagens politiska turbulens i Venezuela har gjort att delar av medelklassen och överklassen sökt sig till USA och andra länder.

Människors sociala villkor i Latinamerika är en annan viktig förklaring till migrationen. Cirka 213 miljoner latinamerikaner levde 2005 i fattigdom; det blir 38 procent av befolkningen. Hela 88 miljoner ham-

Nya studier visar att närmare 26 miljoner människor från Latinamerika och Karibien bor utanför det egna landet.

Längtan efter ett bättre bättre liv – materiellt, ekonomiskt och för familjen hemmavid – är en mäktig drivkraft att ge sig iväg. Enligt Inter-American Development Bank (2006) skickar Latinamerikas immigranter årligen ungefär 62 miljarder amerikanska dollar till sina hemländer.

- nade dessutom under den kritiska fattigdomsgränsen (2 dollar per dag i inkomst) definierad av FN.

SOM VANLIGT är det inte de allra fattigaste som migrerar. Men utbredd fattigdom är en signal om ett samhälle med så stora brister att många – främst människor med vissa ekonomiska och utbildningsmässiga resurser – väljer att "rösta med fötterna".

Tabell. Immigranter och emigranter i Latinamerika och Karibien som andelar av ländernas totala befolkning. Siffrorna är från åren kring 2000 och utgör minimiuppskattningar. (Tusentals personer samt procent).

	Totalbefolkning	Andel immigranter	Andel emigranter
Regionen som helhet*	523 463	1,0	3,8
Latinamerika	511 681	1,0	3,5
Argentina	36 784	4,2	1,4
Bolivia	8 428	1,1	4,1
Brasilien	174 719	0,4	0,4
Chile	15 398	1,3	2,9
Colombia	42 321	0,2	3,4
Costa Rica	3 925	7,5	2,2
Kuba	11 199	0,7	8,7
Ecuador	12 299	0,8	4,8
El Salvador	6 276	0,3	14,5
Guatemala	11 225	0,4	4,7
Haiti	8 357	0,3	6,4
Honduras	6 485	0,4	4,7
Mexiko	98 881	0,5	9,4
Nicaragua	4 957	0,4	9,6
Panama	2 948	2,9	4,2
Paraguay	5 496	3,1	6,7
Peru	25 939	0,1	2,4
Dominikanska republiken	8 396	1,1	9,3
Uruguay	3 337	1,4	8,3
Venezuela	24 311	4,2	0,9
Karibien	11 782	1,9	15,5

Källa: Andres Solimano, red. (2008), *Migraciones Internacionales, Booms, Crisis y Desarrollo Económico: El Caso Latinoamericano*. Mexico City och Santiago de Chile: Fondo de Cultura Económica.

* Siffror för Kuba, Haiti och Karibien har hämtats från United Nations Population Division.

Framför allt finns i Latinamerika ett starkt koncentrerat ägande av finansiella tillgångar och mark, vilket gör den ojämlika förmögensfördelningen ännu mer iögonfallande än de ojämlika inkomsterna. Vidare präglas arbetsmarknaden av undersysselsättning, en stor informell sektor och dessutom hög arbetslöshet.

Den internationella migrationen är en stor utmaning för både hemländernas och mottagarländernas socialpolitiska ambitioner. I dag börjar Latinamerikas egna regeringar erkänna människors behov av sociala rättigheter och juridiskt stöd när de emigrerar.

Invandrare finns ofta inom den informella sektorn (hushållstjänster, restaurangnäringen och jordbruket), och många står utanför mottagarlandets sociala skyddsnät. Jobbet och inkomsterna kan plötsligt försvinna, och de har små möjligheter att hantera dessa risker via försäkringar av olika slag. Mottagarländernas sociala skyddsnät är, som väntat, konstruerat för de egna medborgarna i första hand. Dessutom är invandrarna en politiskt svag grupp.

Migrationen till och från Latinamerika har nära samband med globaliseringsprocesser. Under den första globaliseringsvågen, ungefär 1870–1913, tog främst Argentina men även Uruguay och Chile emot stora skaror invandrare från bland annat Spanien, Italien, Portugal, Centraleuropa och Ryssland. Inkomsterna per capita var 1913 högre i Argentina, Uruguay och Chile än i Sydeuropa.

Flera tusen svenskar utvandrade under samma period till Brasilien och Argentina i första hand. De lockades med förmånliga jordköp och fri resa.

På 1950-talet hade människor i Argentina, Uruguay, Chile och Venezuela fortfarande högre medelinkomster än italienare och andra sydeuropeer. Per capita-inkomsten i Venezuela var 1950 högre än i Sverige.

Den stora omsvängningen inleddes under 1970-talet. Italienares, spanjorers och nordeuropeers ekonomiska incitament att emigrera försvann i takt med ökande ekonomisk välfärd i hemlandet (och högre inkom-

ster än i Latinamerika). Länder som Italien och Spanien blev, från och med 1990-talets senare hälft, i stället stora mottagare av emigranter från främst Argentina, Ecuador och Colombia som ville bort från ekonomiska och sociala kriser.

Dessutom finns postkoloniala och andra historiska band som styr människors rörlighet till och från Latinamerika. Banden till Spanien och Italien är starka även i Mexiko och på Kuba, och dessutom finns några andra nära kopplingar: Portugal–Brasilien, Nederländerna–Guayana, Frankrike–Haiti samt mellan Storbritannien och de engelsktalande delarna av Karibien.

MIGRATIONSRÖRELSENA, i båda riktningar, mellan Asien och Latinamerika bör också nämnas. Peru och Brasilien är några länder med relativt stora japanska minoriteter, och koreaner är aktiva inom handelssektorn i Chile.

Dagens mönster visar en stor koncentration av mexikanska migranter i USA, medan Spanien blivit en allt mer betydelsefull destination för ecuadorianer, colombianer, argentinare och andra. Inom Latinamerika får Argentina ta emot stora grupper från Bolivia och Paraguay. Det gemensamma spanska språket är förstås en viktig faktor i

sammanhanget. Transittrafiken från Guatemala och andra delar av Centralamerika via Mexiko och till slutmålet USA har redan nämnts.

Det var på 1980-talet som migrationen från Latinamerika började öka, en period av kriser och ekonomisk tillbakagång i regionen. Nästa årtionde bjöd på återhämtning och reformer, asiatiska kriser och andra källor till instabilitet under sent 1990-tal – samt nationella ekonomiska kriser i Argentina, Colombia och Ecuador.

I början av 2000-talet visar flertalet latinamerikanska länder större flöden av emigranter än immigranter (*tabell, s. 20*). För regionen som helhet representerar immigranterna cirka 1 procent av totalbefolkningen, medan emigranterna uppgår till 3,8 procent av densamma.

År 2000 hade det lilla landet El Salvador allra högst andel emigranter (14,5 procent av befolkningen), följt av Nicaragua (9,6) och Mexiko (9,4 procent). De stora immigrationsländerna var Costa Rica (med en nettoimmigration på 5,3 procent av befolkningen), Venezuela (3,3) och Argentina (2,8 procent).

De karibiska länderna får ses som extremfall. Här finns fem små engelsktalande länder där i genomsnitt 39,5 procent av

På gränsen mellan Venezuela och Colombia.

Ett internationellt avtal som reglerar pensionssystem och deras överförbarhet mellan länder slöts faktiskt i slutet av 2007 mellan länder i Latinamerika och Karibien, Spanien och Portugal.

- befolkningen är emigranter till främst USA och Kanada. Som jämförelse har de fem mest "utflyttningsbenägna" länderna i Latinamerika ungefär 9,7 procent emigranter.

Latinamerikas emigranter visar sig ha tre gemensamma sociodemografiska kännetecken. För det första består de till stor del av kvinnor. För det andra koncentreras migrationsflödena till de mest produktiva generationerna i yrkesför ålder, och för det tredje har emigranterna som regel högre utbildning än sina landsmän som stannar hemma.

Detta ökade människoflöde över nationsgränserna innebär ett flertal utmaningar för mottagarländerna – det handlar om hur deras socialpolitik och samhälleliga skyddsnät ska utformas, administreras och finansieras, det rör vilka som ska få del av dessa rättigheter. Dessutom har emigranternas hemländer ansvaret att skydda sina egna medborgare i förskingringen.

DET ÄR UPPENBART att här behövs ett mer inkluderande samhällskontrakt som även inrymmer den stora gruppen migranter. Riskerna för denna sårbara grupp (arbetslöshet, undermålig sjukvård, rattslöshet med mera) kan motverkas genom ett batteri av åtgärder: egna försäkringar, stöd från familjer och nätverk, marknadsförsäkringar, socialförsäkringar via staten, NGO-organisationer eller medborgarorganisationer.

Dessutom leder migration ofta till högre efterfrågan på utbildning, sjukvård, bostäder, pensioner och andra samhälleliga nyttigheter i mottagarländerna, vare sig de finns i Nord eller i Syd. Regeringarna i hemlandet bör ta ett mer aktivt grepp om emigranternas välfärd och sociala behov. I vissa latinamerikanska länder har de utlandsboende inte ens rösträtt vid politiska val i dag.

Stödinsatserna som hemlandets regering genomför (och som ibland måste samordnas med mottagarländerna) handlar till exempel om konsulär och juridisk rådgivning för migranter – samt att göra pensioner, sjukvårdsförsäkringar och andra tjänster överförbara mellan länder. Ett internationellt avtal som reglerar pensionssystem och deras överförbarhet mellan länder slöts faktiskt i slutet av 2007 mellan länder i Latinamerika och Karibien, Spanien och Portugal.

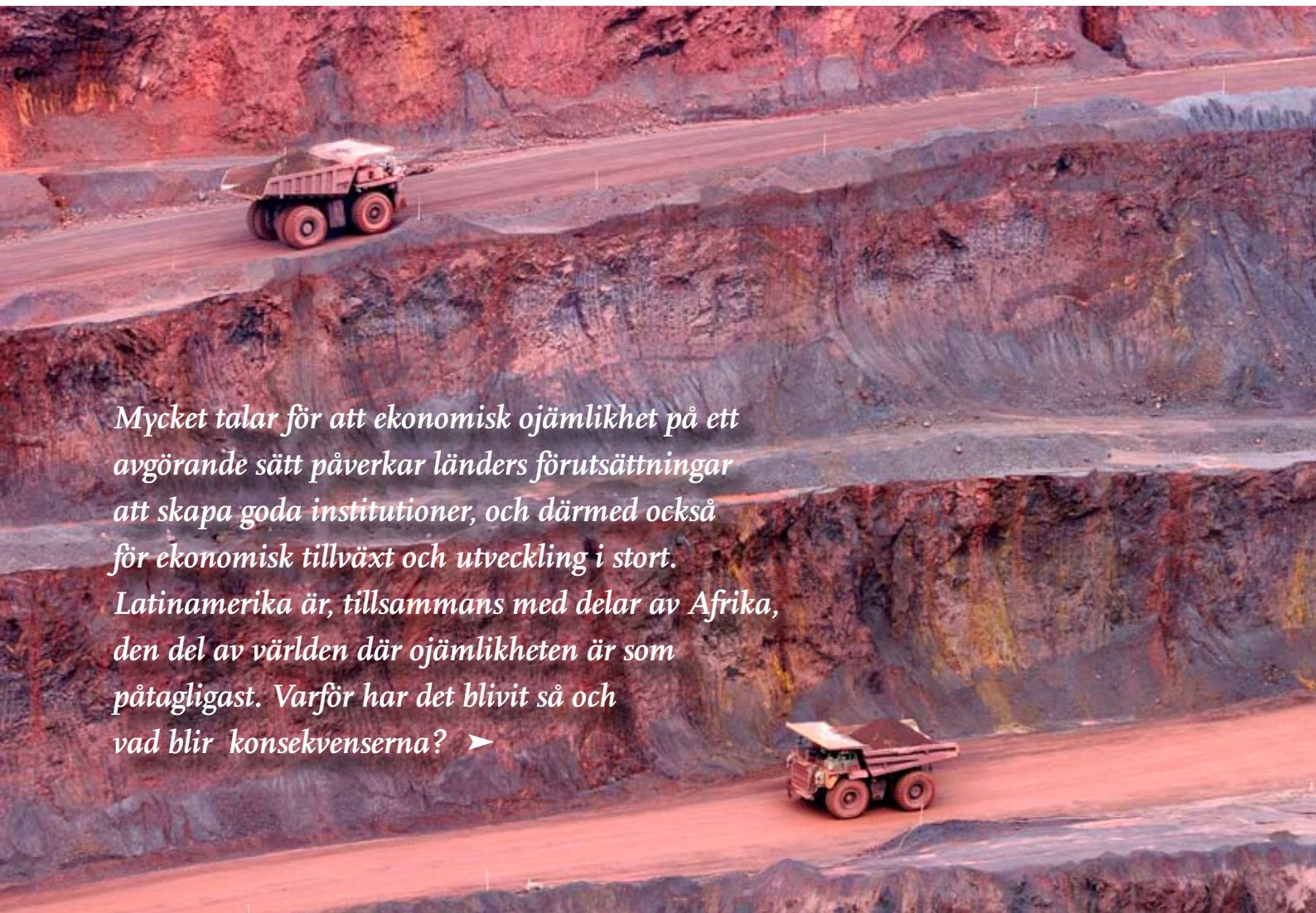
Framför allt mottagarländerna måste stärka sin ekonomiska, institutionella och juridiska kapacitet att bedriva en socialpolitik som inkluderar den stora gruppen immigranter. För det första krävs en reell politisk vilja och ett visst mått av nationellt samförstånd som gör åtgärderna långsiktigt hållbara. Dessutom finns skattemässiga överväganden med att inkludera migranter i ett lands välfärdspolitik. Balansgången mellan skyldigheten att betala skatt och rätten att få del av sociala förmåner måste undersökas i ljuset av de nya krav på samhälleligt skydd som den utländska arbetskraften, och deras skatteförmåga, ställer. Statens finanser ska säkras, jämställdhet och rättvisa ska vägas in.

Att göra inbetald socialförsäkring överförbar mellan länder – och ömsesidigt godkänd – är en ny angelägen uppgift för socialförsäkringssystemen i dagens Latinamerika. Att utvidga socialpolitikens omfång och instrument är en utmaning som 2000-talets allt rörligare medborgare ställer.

Andres Solimano är nationalekonom och regional rådgivare åt Förenta nationernas ekonomiska kommission för Latinamerika och Karibien, och är stationerad i Santiago de Chile. Han har även ett förflutet vid Världsbanken i Washington, D.C.

Översättning från engelska: Leif Åberg.

Latinamerika betalar *ett högt pris för ojämlikheten*

Mycket talar för att ekonomisk ojämlikhet på ett avgörande sätt påverkar länders förutsättningar att skapa goda institutioner, och därmed också för ekonomisk tillväxt och utveckling i stort. Latinamerika är, tillsammans med delar av Afrika, den del av världen där ojämlikheten är som påtagligast. Varför har det blivit så och vad blir konsekvenserna? ➤

En av flera latinamerikanska företagsjättar: det brasilianska gruvbolaget Vale do Rio Doce är, jämsides med det mexikanska Cemex, regionens mest internationaliserade företag. Ett dagbrott för järnmalm i det glesbefolkade norra Brasilien.

FOTO: ANDRÉ PENNER/AP PHOTO-SCANPIX

➤ Latinamerika är den extrema ojämlikhetens kontinent. De latinamerikanska länderna utmärker sig i stort sett utan undantag som ojämlika. Andra länder som kommer i närheten av dessa nivåer ligger framför allt i Afrika söder om Sahara, den kontinent som tycks följa Latinamerika i spåren när det gäller att etablera mycket ojämlika samhällsförhållanden (*diagram 1*).

Fattigdom och ojämlikhet är två mångdimensionella begrepp, och inkomster och konsumtion utgör bara en dimension av helheten. Men precis som inkomstfattigdomen hänger samman med fattigdomens sociala och politiska dimensioner, så har ojämlikheten i inkomster sina paralleller i fördelningen av land, utbildning, inflytande och makt.

Ojämlikheten i Latinamerika handlar inte bara om fattiga och rika. Den uttrycks också i en skev fördelning mellan etniska grupper (indianer och afro-latinamerikaner är förfördelade i alla avseenden), mellan land och stad och mellan regioner. Ojämlikheten är inte "marknadsgenererad" i första hand; i stället bär den starka inslag av diskriminering och social uteslutning. Internationella

jämförelser talar för att det råder en låg grad av social mobilitet på kontinenten och att människor har en stark tendens att gifta sig inom den egna sociala sfären. Ojämlikheten avspeglas också i opinionsmätningar: hela 90 procent av latinamerikanerna hävdar där att inkomstfördelningen i deras länder är orättvis eller mycket orättvis.

Ojämlikheten i Latinamerika är vare sig ny eller övergående. Den förefaller ha minskat något under 1970-talet för att sedan öka kraftigt i nästan alla länder under det 1980-tal som "förlorades" i de djupa ekonomiska krisernas spår. Trots återhämtning under 1990-talet och framåt, med relativt god ekonomisk tillväxt som även minskat fattigdomen i många länder, så har trenden inte vänt. I två tredjedelar av länderna har ojämlikheten ökat de senaste 10–15 åren, med Brasilien och Mexiko som viktiga undantag.

Hur har det blivit så, och vilka är konsekvenserna?

Historien är den givna utgångspunkten. Kolonisationen under 1500-talet innebar att redan ojämlika samhällen erövrades av främst spanska och portugisiska eliter med överlägsen tillgång till vapen och teknologi.

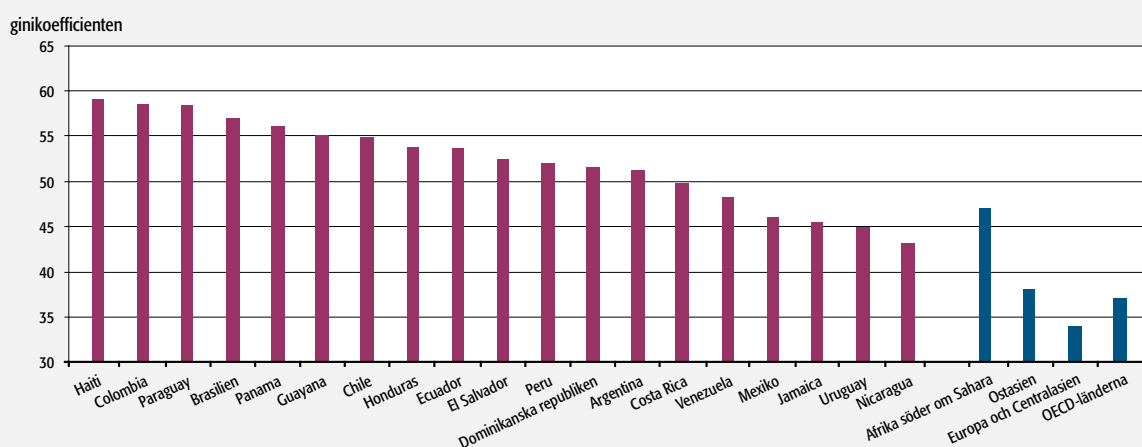

Diagram 1. Inkomstfördelningen i latinamerikanska länder – samt ett genomsnitt för världens övriga regioner.

Fördelningen mäts med den så kallade ginikoefficienten, som varierar mellan 0 och 100 (längs y-axeln).

Siffran 0 motsvarar en exakt jämn fördelning av inkomsterna och 100 innebär att alla inkomster tillfaller den rikaste.

Källor: United Nations Development Programme, *Human Development Report 2007* samt (för regionala genomsnitt) Lopez, Humberto och Guillermo E. Perry, *Inequality in Latin America: Determinants and Consequences* (February 1, 2008). (*World Bank Policy Research Working Paper*; 4504)

Ännu en utbränd bil
– denna gång efter ett upp-
lopp i kåkstaden Cidade
de Deus, Rio de Janeiro.

Makten behölls med en kombination av våld, diskriminering och förtryckande ideologier. Latinamerikas komparativa fördelar i det internationella handelsutbytet för gruvdrift och tropiskt jordbruk gynnade storskalig produktion och koncentrerat ägande. Behovet av arbetskraft löstes på sina håll med slavimport, som faktiskt var betydligt större än importen till Nordamerika.

Den latinamerikanska självständigheten i början av 1800-talet förmådde inte bryta mönstren. Det är slående att Uruguay och Costa Rica, som utmärker sig som mer jämlika länder med starka demokratiska traditioner, delvis avviker från detta mönster. Under den koloniala eran var de ointressanta och obefolkade avkrokar.

Latinamerikas relation till *globaliseringsprocesserna*, från 1800-talet och fram till nu, är omdiskuterad. Historien uppvisar kraftiga pendelslag mellan nationalism och liberalism, mellan frihandel och protektionism, och de politiska motsättningarna inom länderna har ofta speglat detta.

Vi har just skadat ytterligare ett av dessa pendelslag. På 1960- och 1970-talen var

Latinamerika en högborg för importsubstitutionspolitik, innebärande höga skyddstullar och statlig industripolitik. Det avlöstes av två decennier med avregleringar, liberalisering och ökad internationell handel. Och av en häftig, och väldigt latinamerikansk, reaktion mot *el neoliberalismo*.

LATINAMERIKA HAR under historiens gång provat på både exportledd tillväxt och utpräglad importsubstitutionspolitik, men vare sig det ena eller det andra har blivit entydiga framgångsrecept.

Varför dessa pendelrörelser i handelspolitiken? Många menar att en del av svaret finns i det speciella spänningsförhållandet mellan ojämlikhet och globalisering i Latinamerika. Enligt klassisk handelsteori borde låglöneländer som engagerar sig i internationell handel få minskad ojämlikhet i takt med att de specialiserar sig på arbetsintensiv exportproduktion. Som när textilarbetarnas löner i Bangladesh pressas uppåt när landet börjar exportera skjortor.

Men för Latinamerika har inte den internationella handeln primärt inneburit sys-

- selsättningsintensiv produktion. De komparativa fördelarna har snarare handlat om mineraler och storskaligt jordbruk, sektorer där ägarkoncentrationen varit stark. Så när globaliseringen sätter fart – när latinamerikanska arbetares löner sätts i Beijing, de högutbildades i Miami och de stora ägarna blir rikare – så förstärks ojämlikheten. Och motreaktioner föds. Åtminstone ett par korn av sanning finns i denna förenklade beskrivning.

Ekonomisk instabilitet, högkonjunkturer som avlöses av djupa kriser, är en latinamerikansk specialgren. En ond cirkel tycks vara uttridad mellan ojämlikhet och ekonomisk instabilitet. Fattiga drabbas extra av hyperinflation och massarbetslöshet; de förmår inte inflationsskydda sina tillgångar och tvingas dra ned på framtidsinvesteringarna, exempelvis genom att ta barnen ur skolan. De rikaste kan engagera sig i kapitalflykt och därefter lönsamma återinvesteringar.

Samtidigt finns empiriska belägg för att ojämlika länder är särskilt känsliga för externa chocker. Kanske sammanhänger känsligheten med deras oförmåga att i tid, och i bred uppslutning, samla sig kring nödvändiga anpassningar. Råvaruberoendet skapar en priskänslighet som gör sitt till.

Säkert finns också fler faktorer. Sambandet mellan ekonomisk instabilitet och ojämlikhet är hur som helst påtagligt, och orsakskedjan tycks verka i båda riktningarna.

Vilken betydelse har *statlig fördelningspolitik* för ojämlikheten? De latinamerikanska skattekvoterna (skatternas andel av BNP) är låga, skattesystemen regressiva och de offentliga transfereringssystemen har slag sida mot den formella sektorn. Forskning inom Världsbanken har jämfört Europa (femton länder) och Latinamerika (sex länder) och beräknat inkomstfördelningen före respektive efter att hänsyn tagits till skatter och transfereringar. Slutsatsen är att två tredjedelar av skillnaden i inkomstfördelning kan förklaras av att det i Europa sker en tydlig omfördelning via skatter och transfereringar – men i Latinamerika uteblir denna omfördelning nästan helt.

LATINAMERIKA ILLUSTRERAR alltså en av den politiska ekonomins lagar: inkomstfördelning är svårast att åstadkomma just där den behövs som bäst.

Den latinamerikanska inkomstfördelningen har givetvis fler orsaker än så. Mest omdiskuterad är kanske den starka kopplingen till hur produktiva tillgångar som land och utbildning fördelas i samhället. Utbildningens roll, och avsaknaden av ambitiösa utbildningsreformer, framhålls som en starkt bidragande faktor till att ojämlikheten består.

En uppenbar konsekvens av ojämlikheten är att fattigdomen blir större för en given inkomstnivå. En fjärdedel av Latinamerikas befolkning räknas i dag som fattig (definierat som inkomst under 2 amerikanska dollar per dag). Simuleringar visar att andelen fattiga bara hade varit 12 procent om inkomstfördelningen såg ut som i Europa. Man kan också visa att ojämlika länder behöver högre tillväxt än andra för att minska fattigdomen. Exempelvis har det uppskattats att Brasilien måste växa med 5 procent per år för att nå samma fattigdomsreduktion som det jämlikare Polen uppnår med 2 procent tillväxt.

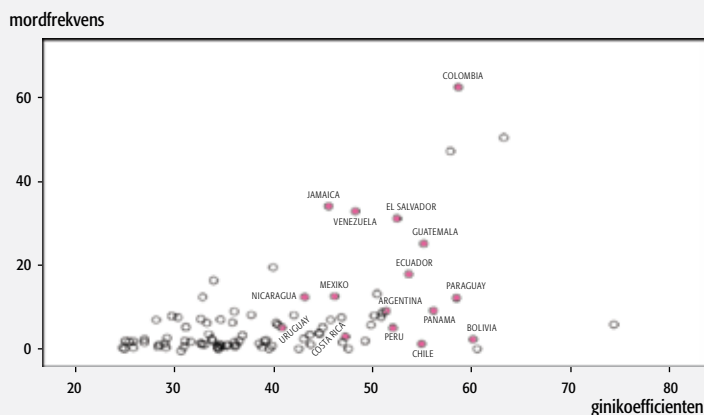

Diagram 2. Mordfrekvens per 100 000 invånare och inkomstfördelning (enligt ginikoefficienten) i ett urval latinamerikanska länder – samt i ett antal andra odefinierade länder.

Källa: United Nations Development Programme, Human Development Report, 2007.

En större fråga är hur ojämlikheten påverkar länders förutsättningar att utvecklas på ett mer övergripande plan. Att ojämlika länder tenderat ha sämre långsiktig tillväxt är tämligen välbelagt statistiskt, men vad som är orsak och verkan är mer omdiskuterat. Aktuell forskning talar dock allt starkare för att orsakskedjan löper från ojämlikhet till sämre tillväxt.

Men vad är det som gör att ojämlikhet "stör" länders förutsättningar för tillväxt?

Inom jämförande utvecklingsteori (en gren av nationalekonomin) uppmärksammas institutionernas roll i allt högre grad. Institutioner förstås här som ett samhälles upprättande av grundläggande spelregler i vid mening. Det mesta talar exempelvis för att fungerande äganderättsskydd är en viktig förutsättning för investeringar och tillväxt.

Även här finns givetvis problem med att skilja orsak från verkan (tillväxt möjliggör också skapandet av goda institutioner), men man har försökt ta sig runt detta genom att identifiera mer djupt liggande indikatorer på institutionella förutsättningar, ofta historiska, som förmodas vara opåverkade av dagens inkomstnivåer. Resultatet har blivit ett starkt stöd för att goda institutioner är en av nycklarna till att förstå varför vissa delar av världen utvecklas mer än andra.

Men varför skapar vissa samhällen goda institutioner och andra inte? En av de starkaste hypoteserna handlar just om ojämlikhetens roll. Både spelteoretiska modeller och empirisk forskning pekar på att initial ojämlikhet gör det svårare att uppnå de samhälleliga överenskommelser som är en förutsättning för demokrati och andra goda institutioner. Historiska mått på samhällets grad av ojämlikhet tycks vara avgörande för kvaliteten på dagens institutioner.

Dagens matematiskt orienterade nationalekonomer och statsvetare drar ofta snarlika slutsatser som tidigare decenniers radikala strukturalister: i ett ojämlikt land innebär upprättandet av goda demokratiska institutioner ett tryck på omfördelning som väcker motstånd från landets eliter, vilket i sin tur tenderar att destabilisera demokratin

och blockera framväxten av goda institutioner.

I Latinamerika finns många exempel på hur svaga institutioner skapar sämre förutsättningar. När man frågar latinamerikanska företagare vad de ser som de främsta tillväxthindren svarar hela 25 procent "kriminalitet och våld". I andra delar av världen är andelen genomgående betydligt lägre (*diagram 2*). Kriminalitet och våld är kanske ett av de mer extrema uttrycken för samhällets oförmåga att etablera fungerande spelregler, visar mer djuplodande statistiska analyser.

I INTERNATIONELLA attitydundersökningar försöker man mäta graden av social sammanhållning med frågan "Är folk i allmänhet att lita på?" Det är ett av de vanligaste måtten på socialt kapital, komplicerat att definiera och mäta, men få torde betvivla att begreppet fångar in något centralt. I kluvna och tudelade samhällen undermineras kollektivets agerande för det gemensammas bästa, förefaller det. Oförmågan att etablera goda institutioner, att stävja kriminalitet, att skapa effektiva skatte- och transfererings-system eller samlas kring åtgärder för att möta externa chocker, är uttryck för detta. *Diagram 3* illustrerar Latinamerikas posi-

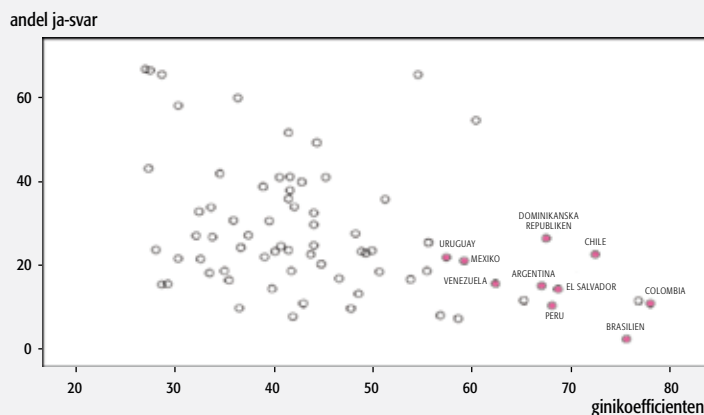

Diagram 3. Socialt kapital, mätt med intervjufrågan "Är folk i allmänhet att lita på?" Diagrammet visar andelen ja-svar i ett urval latinamerikanska länder samt i ett antal andra odefinierade länder. Detta matchas mot ländernas inkomstfördelning mätt med ginikoefficienten.

Källor: United Nations Development Programme, Human Development Report, 2007; samt World Value Survey.

Satsning på skolgång för alla är ett viktigt steg mot ett mindre ojämlikt samhälle.

FOTO: PETER KNEFFEL/DPA-SCANPIX.

➤ tion vad gäller socialt kapital. Latinamerika betalar av allt att döma ett högt pris för sin ojämlikhet.

Är Latinamerikas länder dömda att förbli ojämlika? Europa var vid 1900-talets början betydligt ojämlikare än i dag. Trots att trenden ännu tycks gå mot tilltagande ojämlikhet i Latinamerika, finns också sådant som pekar i annan riktning. I många länder har demokratin befästs, och tiden synes vara förbi när eliterna kunde lita till militärkupper för att blockera en önskad politik. De mänskliga rättigheterna har tagit steg framåt och lagar stiftats som motverkar diskriminering, även i Guatemala där den etniska diskrimineringen kanske varit som starkast.

Allt fler barn går i skolan, oavsett social härkomst. I Mexiko och Brasilien har de sociala trygghetssystemen reformerats och blivit något mindre exkluderande. De ännu inte fullt utvecklade barnbidragssystemen i Brasilien och Mexiko, där bidragen villkorats till barnens skolgång, har haft en mätbar effekt på inkomstfördelningen. Makroekonomiskt förefaller kontinenten också stå på stabilare grund.

Men Latinamerikas färd mot ökat västånd följer en krokig bana. De två gångna

seklerna har präglats av återkommande skiften mellan tillväxtfaser och djupa depressioner; mellan populistisk experimentpolitik och dess motreaktion; mellan framsteg för demokratin och repression och förtryck eller avarter som klientilism och korruption; mellan fredlig utveckling och blodiga interna konflikter. Några steg framåt och några steg bakåt.

Göran Holmqvist är nationalekonom och har inom Sida varit ställföreträdande generaldirektör och chef för avdelningarna för Latinamerika och Afrika.

LITTERATURTIPS

Acemoglu, Daron och James A. Robinson (2006), *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Chasteen, John Charles (2003), *Latinamerikas historia*. Lund: Historiska media.

Ferranti, David de et al (2004), *Inequality in Latin America and the Caribbean – Breaking with History?* Washington, D.C.: World Bank.

Hoffman, Kelly och Miguel Angel Centeno (2003), The Lopsided Continent: Inequality in Latin America. *Annual Review of Sociology*, 29, s. 363–390.

Rodrik, Dani, Arvind Subramanian och Francesco Trebbi (2004), Institutions Rule: The Primacy of Institutions Over Geography and Integration in Economic Development. *Journal of Economic Growth*, 9:2.

Världens studenter dras till USA

Varför är USA så attraktivt för studenter och forskare från andra länder? Och hur fungerar USA som utbildningsland? Efter andra världskriget började studenter från främst Europa strömma till och i dagens USA är det stora flertalet internationella studenter från Asien. Detta utreds närmare av Nils Hasselmo som varit verksam inom amerikanskt universitetsväsen i femtio års tid.

Samtliga ledande offentliga och privata universitet i USA har många internationella studenter. Under läsåret 2006–2007 ledde University of Southern California statistiken med 7 115 internationella studenter. University of Illinois, fyra på listan, var störst bland de statliga med sina 5 685 utländska studenter. Drygt hundra universitet hade mer än tusen utländska studenter var, och det internationella inslaget utgjorde knappt 4 procent av samtliga studenter i landet.

USA gör ansevärda investeringar i högre utbildning och universitetsbaserad forskning. I den federala budgeten för 2008 uppgick anslagen för behovsbaserade stipendier och liknande stöd till drygt 18 miljarder dollar, varav den stora merparten (14,5 miljarder) för så kallade *Pell Grants* (för främst studenter från låglönefamiljer som kan välja bland 5 400 college och universitet).

År 2006 utförde universitet och universitetsanslutna, federalt bekostade centra för forskning och utveckling, 63 procent av USA:s grundforskning till en kostnad av 67,3 miljarder dollar. Närmare hälften av medlen kom från National Institutes of Health, National Science Foundation och Department of Energy.

Internationellt har USA den högsta procenten 25–64-åringar med akademisk grundexamen eller högre, men i åldrarna 25–34 år ligger landet femma efter Norge, Israel, Nederländerna och Sydkorea. Bland dem med akademisk examen (inklusive tvååriga yrkesutbildningar) finns USA på tionde plats i gruppen 25–34 år; Sverige ligger på sjätte plats (enligt National Science Foundation, *S&E Indicators 2008*).

Den amerikanska högre utbildningens och forskningens variationsrikedom, bredd ➤

- och kvalitet betyder naturligtvis inte att det saknas problem. Tvärtom pågår en intensiv debatt.

Problemen rör till exempel de lägre socialgruppernas och minoriteternas påtagligt lägre deltagande och den roll positiv särbehandling bör spela; de allt högre årsavgifterna för studenter och andra effekter av att de statliga anslagen till universiteten skärs ned; utbildningens och forskningens ökade beroende av finansiering från affärsvärlden; värderingen av utbildningens effektivitet; de inhemska studenternas relativa ointresse för naturvetenskap, ingenjörsvetenskaper och matematik; samt att särskilt Indien och Kina börjat locka sina studenter i USA tillbaka till hemlandet.

Trots allt står den högre utbildningen betydligt bättre rustad än landets *primary* och *secondary schools* (som motsvarar svensk grundskola och gymnasium), vars situation ofta beskrivs som prekär. Givetvis blir det senare även ett problem för den högre utbildningen.

Hur har vägen fram till dagens utbildnings-USA sett ut? Några historiska hållpunkter kan vara på sin plats. "Drömmen om Amerika" realiserades för många immigranter och deras efterkommande delvis via landets *public schools* (allmänna och obligatoriska skolor) och offentliga och privata college och universitet.

På statligt och federalt initiativ startades under senare hälften av 1800-talet mängder av offentliga universitet medan andra byggdes ut. Därigenom fick breda samhällsskikt tillgång till högre utbildning. Inte minst betydelsefull var 1862 års lag om *land-grant colleges* som erbjöd kvalificerad utbildning för jordbruk och industri.

Immigranterna bidrog också genom etablerandet av "akademier" (förberedande privatskolor), college och prästseminarier. Två exempel med svensk anknytning är Augustana College i Illinois (1860) och Gustavus Adolphus College i Minnesota (1862).

En explosiv utveckling inleddes efter andra världskriget. Stipendier till krigsveteraner medförde en enorm tillströmning till college och universitet, och många av studenterna var de första i sina familjer som fick högre utbildning. Nya tvååriga yrkesinriktade *community colleges*, som från lokala initiativ så småningom organiserades i statliga system, är ett annat mycket viktigt inslag.

Ungefär samtidigt började även en stor tillströmning av studenter från i huvudsak Europa och senare från Syd- och Ostasien, Mellanöstern och andra världsdelar. I början av 1960-talet fanns det knappt 50 000 internationella studenter i USA som helhet. Läsåret 2006–2007 var deras antal 583 000, av totalt 15 miljoner studenter i högre utbildning i USA.

Statistik från *Institute of International Education* visar att det var Indien och andra asiatiska länder som skickade flest studenter till USA läsåret 2006–2007:

Ursprungsland	Antal	Andel
Indien	83 833	14,4 %
Kina	67 723	11,6 %
Sydkorea	62 392	10,7 %
Japan	35 282	6,1 %
Taiwan	29 094	5,0 %

Därnäst kom Kanada, Mexiko, Turkiet, Thailand och Tyskland i nämnd ordning. Endast tre europeiska länder fanns med på listans tjugo högsta positioner: Tyskland (1,5 procent), Storbritannien (1,4) och Frankrike (1,1).

DETTA INNEBÄR att antalet internationella studenter i USA är tillbaka på ungefär samma nivå som strax före den 11 september 2001. Attacken på World Trade Center i New York innebar en våldsam chock för landet. En drastisk skärpning skedde av visumbestämnelserna, och deras tillämpning, vilket medförde många nya problem för utländska studenter.

Den öppenhet för internationella studenter som funnits sedan andra världskriget har ännu inte helt återställts. Men deras antal är på väg uppåt; ökningen för 2006–2007 var 3 procent jämfört med föregående läsår.

Dagens siffror för naturvetenskap och ingenjörsutbildning är slående. Masterexa-

Princeton Class Day i juni 2008. Alla antagna till forskarutbildning vid Princeton University, New Jersey, samlas årligen inför terminens början. Princeton är ett ledande forskningsuniversitet inom bland annat naturvetenskap och teknologi.

men i dessa discipliner gavs 2005 till 33 500 utländska studenter med temporära visa i USA (28 procent av totala antalet master-examinander i disciplinerna), och doktorsgrader gavs till 10 800 (36 procent av totalen). Samma år stod utländska studenter för 50 procent eller mer av de utexaminerade doktorerna i ingenjörsvetenskaper, matematik, datorvetenskap, fysik och nationalekonomi.

Denna dominans avspeglar sig givetvis även på arbetsmarknaden. År 2005 bestod landets natur- och ingenjörsvetenskapliga arbetskraft i ganska hög grad av utlandsfödda: bland alla med grundexamen 19,1 procent, med masterexamen 32,2 procent och med doktorsgrad 41,1 procent! Detta gäller också universiteten där många forskare, universitetslärare och nydisputerade på temporära forskningstjänster kommer från andra länder.

Om USA hade tvingats lita helt till sina infödda resurser i dessa discipliner skulle situationen vara en helt annan.

Vad är det som drar världens studenter till USA?

Varje enskilt fall betingas troligen av en unik konstellation av faktorer, inklusive så personliga inslag som förälskelse eller familje- och vänskapsband i USA. Det är dock ganska lätt att hitta övergripande anledningar både till beslutet att studera i USA och till att så många vill stanna kvar.

OECD har publicerat siffror för hur världens internationella studenter fördelas på destinationsländer.

År 2000 hade 26 procent av dem USA som destination, följt av Storbritannien (12), Tyskland (10), Frankrike (8) och Australien (6 procent). En procent sökte sig till Sverige.

Fem år senare hade USA:s andel sjunkit till 22 procent, medan Storbritannien, Tyskland och Australien behöll sina andelar och Frankrike stärkte sin något.

- Efter andra världskriget spelade de dåliga utbildnings- och anställningsmöjligheterna i studenternas hemländer stor roll, kanske inte i Sverige men säkerligen i krigshärjade och ekonomiskt och tekniskt mindre utvecklade länder.

ATT AMERIKANSKA UNIVERSITET och college hittills visat sig så attraktiva har också mycket att göra med kvaliteten. Vid de ledande universiteten finns professorer som mestadels är framstående i sina ämnen och studenterna kan utnyttja utomordentliga resurser för bibliotek, informationsteknik och laboratorier. Här erbjuds också ett rikt utbud av intellektuella aktiviteter utanför lärosalarna i form av föreläsningar, symposier, konferenser, teater, konserter, utställningar – för att inte tala om idrottsevenemang!

Stipendiesystemet på *graduate*-nivå (stadiet efter grundexamen) är en annan viktig faktor. Trots att de utländska studenterna ger USA en av dess få positiva handelsbalanser – cirka 5 miljarder dollar per år nämns – så bidrar även universiteten och vissa stiftelser med många stipendier på *graduate*-nivå samt med tjänster som biträdande universitetslärare och forskningsassistenter.

Anställningsförhållandena vid college och universitet är lockande. Även om det blivit betydligt svårare de senaste åren att få en *tenure track*-tjänst – en grundtjänst genom vilken unga lärare och forskare på egna meriter kan beföras till ordinarie *associate professors* och *full professors* – innebär detta system dock avsevärda fördelar. Detta särskilt i jämförelse med unga akademikers ofta fruktlösa väntan på att de få ordinarie lärostolarna i det egna ämnet i hemlandet ska bli lediga – om dylika tjänster över huvud taget existerar.

Många röster höjs nu i USA för att ändra det traditionella kravet i samband med visumansökningar för studier att den sökande deklarerar att han eller hon inte har för avsikt att stanna i USA. Gör som exempelvis Australien, säger dessa röster, uppmuntra i stället de sökande att stanna kvar; det är i nationens egenintresse! De politiska och

byråkratiska kvarnarna har dock hittills malt långsamt i frågan.

Kommer studenter att dras till USA i lika hög grad även i fortsättningen? Svårt att veta naturligtvis, men konkurrensen hårdnar och kraftfulla initiativ tas i många länder.

I dag håller utbildningsmöjligheterna på att ändras dramatiskt i Indien och Kina – i viss mån också i andra ostasiatiska länder samt i Mellanöstern. Symtomatisk är till exempel den rankning av "världsuniversitet" som Jiao Tong-universitetet i Shanghai konstruerat. På listan från 2008 är 36 av de 50 bästa universiteten amerikanska. Från de nordiska länderna är det bara Köpenhamns universitet (45:e plats) som finns med bland de femtio; Karolinska Institutet ligger på 51:e plats. Inget kinesiskt universitet noteras på listan och bara två från övriga Ostasien, båda japanska.

Oavsett de frågor som kan ställas om kriterierna och deras vikter så är avsikten med rankningen klar: att inspirera Kinas ledare att försöka placera kinesiska universitet bland världens ledande, och i förlängningen "locka hem" egna studenter som i dag söker sig till USA.

ETT ANNAT EXEMPEL är Förenade Arabemiratens satsning på att göra *United Arab Emirates University* till "an internationally distinguished comprehensive university". Det sker talande nog i stark konkurrens och samarbete med amerikanska och andra västliga universitet. Men avsikten är att "emiratisera" utbildning och forskning. Med sin kombination av traditionell kultur, med bland annat stark segregering av kvinnor, och vild kommersialisering (särskilt i Dubai), är Förenade Arabemiraten ett mycket intressant testområde för utveckling av lokal kapacitet.

I den intensiva debatten i USA inför höstens presidentval har kriget i Irak, immigrationen och ekonomin dominerat. Men även rekryteringen till naturvetenskapliga och tekniska discipliner, och till de viktiga delar av ekonomin som kräver sådan utbildning, har aktualiserats.

En rapport sponsrad av National Academies 2005 med titeln *Rising Above the Gathering Storm: Energizing and Employing America for a Brighter Economic Future* drog till sig mycket uppmärksamhet.

Rapporten använde dramatiska metaforer för att beskriva USA:s hotade ställning som världens ledande teknologiska, vetenskapliga och ekonomiska nation. Detta på grund av undermåliga *primary* och *secondary schools*

samt otillräckliga investeringar i främst grundforskning och innovationer.

Rapporten beskriver fem aspekter av vad författarna kallar "the competitiveness equation": arbetskostnaderna, arbetskraftens kvalitet, tillgången på forskare inom naturvetenskap och ingenjörsvetenskaper, forskningsverksamheten och innovationernas ekosystem (där bland annat patentsystemet ingår). Denna rapport utmynnade i en stark ➤

Förnämliga biblioteksresurser är en av många faktorer som tillsammans gör amerikanska universitet så attraktiva för utländska studenter. Här vid Massachusetts Institute of Technology.

- rekommendation: Öka de federala anslagen till utbildning och forskning!

En *America COMPETES Act* för att stärka kvaliteten inom teknik, ingenjörscienser och naturvetenskap antogs av USA:s kongress 2007 och auktoriserade drygt 11 miljarder dollar för nya program. Men förslaget stupade på mållinjen när president Bush inlade sitt veto.

Den intensiva lobbyverksamheten har sedan fortsatt, bland annat genom initiativet *Science Debate 2008* som kräver "en av USA:s president initierad debatt om naturvetenskap och teknik". Initiativet stöds av tunga instanser som National Academies, Association for the Advancement of Science, drygt 150 ledande universitet och förbund, en rad framstående forskare, flera nobelpristagare samt företagsledare.

Initiativen drivs av omsorgen om USA:s ledarställning inom naturvetenskap, tekno-

logi, ingenjörsvetenskaper och matematik samt allmänt inom teknikutveckling. Här finns dock även vägande röster som betonar utbildningens roll generellt för ett demokratiskt samhälle – samt vikten av ett allmänt deltagande i utbildningen.

På amerikanskt vis sker den livliga debatten på alla nivåer, med deltagande av politiker, ledare inom utbildnings- och forskningssektorerna, företagsledare och fackföreningsledare – och gemene man.

Överbryggande lösningar tycks ibland lysa med sin frånvaro. Men att det tjugoförsta århundradet måste bli ett utbildningens och forskningens sekel för landet, därom tycks inte råda något tvivel!

Nils Hasselmo är rektor emeritus för University of Minnesota samt före detta chef för Association of American Universities. Han är för närvarande konsult åt ministern för högre utbildning och vetenskaplig forskning i Förenade Arabemiraten inför landets uppbyggnad av ett avancerat forskningsuniversitet.

Staty över John Harvard som gett namn åt Harvarduniversitetet. Att vidröra statyns vänstra fot anses föra lycka med sig – och ge personen själv eller någon i personens familj chansen att någon gång få studera här. Harvard toppar listan över världens bästa universitet, enligt den ranking som det kinesiska Jiao Tong-universitetet tar fram årligen.

FOTO: XINHUA-SCANPIX

En ny dimension i det amerikanska presidentvalet

Garrett M. Graff: *The first Campaign – Globalization, the Web, and the Race for the White House*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2007. (336 s.)

• Garrett Graff tar sig an stora frågor i boken *The first Campaign – Globalization, the Web, and the Race for the White House*. Hur ska USA:s nya ledare lyckas navigera landet i den nya globaliserade världen och med de utmaningar som landet står inför vad gäller utbildning, hälso- och sjukvård, energiförsörjning och klimathot?

Graff beskriver varför 2008 års presidentval kommer att bli avgörande för USA:s framtid och varför detta val redan är helt annorlunda än de tidigare. Det är den första kampanjen i en ny tid. Tekniken som skapat den globala konkurrensen har också förändrat valkampanjandet.

Förra presidentvalet skedde i en annan era, menar Graff, och pekar på alla sociala medier som inte fanns eller bara var i startgroparna för fyra år sedan, som YouTube, Facebook eller MySpace. Detta är det första valet där en stor del av kampanjandet faktiskt sker på nätet och både republikaner och demokrater tar detta på allvar. Videor på kandidater som säger fel eller rätt sprids med internetns hastighet.

Graff själv är född 1981 och menar att hans egen generation är den första som är både it-kunnig och samhällsengagerad, samt rent demografiskt så stor att den verkligen kan

komma att påverka höstens amerikanska val.

Tidigare har kommunikationen mellan väljare och kandidater varit en envägs-kommunikation, via TV eller radio. Graff menar att den i dag mer får formen av en dialog. En person kan lägga upp en video på YouTube och inom några minuter har den spritts över hela landet.

Kandidaterna och deras kampanjfolk kan därför inte längre kontrollera nyhetsflödet.

Hillary Clinton menade i ett tal att hon riskerade livet i Tuzla i Bosnien 1996 då hennes plan landade under beskjutning från krypskyttar. Hon motbevisades snabbt av videosekvenser som visade när hon lugnt klev av planet tillsammans med dottern Chelsea och välkomnades av amerikanska soldater.

Eftersom det amerikanska presidentvalet ibland tycks handla mer om personlig trovärdighet än om politik kan sådana fadäser naturligtvis bli avgörande. Graff exemplifierar med den populära republikanska senatoren George Allen i Virginia som var säker på att bli omvald som senator 2006, men som gjorde bort sig rejält genom att kalla studenten S.R. Sidarth, som filmade honom

från motståndarsidan, för "Macaca".

En makak är en apa men också ett gammaldags rasistiskt tillmäle. Sidarth är född och uppvuxen i Virginia men har indiska rötter. Detta ledde till att Allen förlorade sin plats i senaten och inte längre var aktuell som presidentkandidat för republikanerna, och händelsen har blivit till ett begrepp: ett "macaca-moment".

Graff argumenterar för att valet 2008 är den första riktigt moderna kampanjen på 2000-talet därför att valet på varje nivå anpassats och formats av ny teknologi, men även för att teknologin kommer in i presidentvalets kärnfrågor som hälsovård, utbildning och arbetsmarknad. Han menar att USA i detta kritiska läge behöver moderna ledare som är "tech-savy", det vill säga it-kunniga, och som förstår att nätet inte bara är något som används för att skicka mail fram och tillbaka utan något

som är så mycket mer, en självklar del av våra liv, nu och än mer i framtiden.

Graff går ambitiöst igenom kärnfrågorna, en fråga per kapitel. Mycket handlar om behovet av statliga satsningar på olika områden. Han visar att många av USA:s stora innovationer byggts på i grunden statliga satsningar och liknar bredbandsutbyggnaden med järnvägsbyggandet, det vill säga något som en privat marknad inte skulle kunna skapa.

Själv tyckte jag att omvandlingen av valkampanjandet med hjälp av ny teknik, det som Graff kallar kampanj 3.0, var det mest intressanta i boken. I Sverige har partierna redan börjat leta modern teknik som ska användas inför nästa riksdagsval. Den som användes vid förra valet är nämligen redan uråldrig.

Julia Falkerby som även hon är 80-talist har intill nyligen varit forskningsassistent vid Institutet för Framtidsstudier och arbetar nu med vårt närmaste svenska val, kyrkovalet 2009.

Läsvärt om USA

Det finns en enorm litteratur om USA och med anknytning till landet.

Boknotiserna på detta uppslag är ett litet axplock som intresserat Institutet för Framtidsstudiers egna forskare – och som kanske kan locka några läsare att botanisera i bokfloran.

Beatriz Colomina:

Domesticity at War.

Barcelona: Actar, 2006.

Arkitektur kan fungera som en sofistikerad krigsstrategi – genom att bygga blir marken ockuperad – men också som vapen riktat mot osynliga hot som tuberkelbacillen, kalla krigets faror och terrorhot.

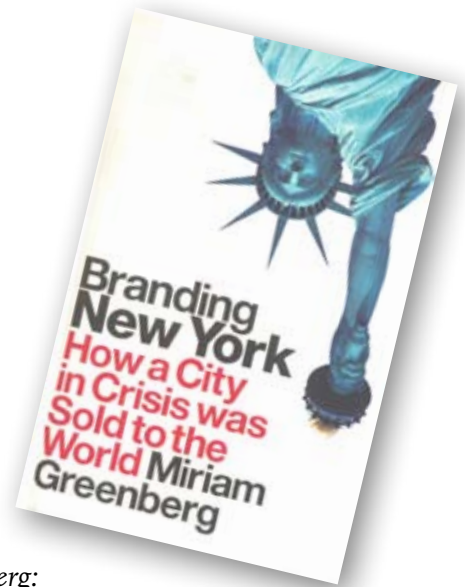
I boken *Domesticity at War* diskuterar arkitekturhistorikern Beatriz Colomina hur arkitekturen och hemmet blev ett "vapen" i efterkrigstidens USA. Nationen var under rekonstruktion och det kalla kriget och veteranernas efterkrigstrauman påverkade hela samhället. Colomina visar hur tidens framväxande arkitektur kan ses som ett direkt svar på farorna.

Det perfekta livet i hemmet iscensattes och "ställdes ut" i det transparenta huset som hade världens blickar på sig. Hemmets idealisering hade naturligtvis en baksida: leenden, lekar och prylar dolde depressioner och psykiska sjukdomar och i kallare byggdes skyddsrum där man lagrade mat och lugnande piller.

Via ett antal fallstudier knyter Colomina en berättarväv som elegant sammanbinder de psykologiska, sociologiska och arkitektoniska nivåerna i dåtidens amerikanska samhälle. Trots att detta är en historisk studie är den högst aktuell, då föreställningen om ett dolt hot kanske är mer närvarande än någonsin.

Helena Mattsson

är arkitekt och forskare vid Arkitekturskolan, KTH

Miriam Greenberg:

Branding New York.

How a city in crisis was sold to the world.

New York: Taylor & Francis, 2007.

I Sverige har intresset för hur platser uppfattas ökat påtagligt. I dag är det många kommuner som försöker stärka sina varumärken i hopp om att förbättra utvecklingspotentialen.

Företeelsen är inte ny. *Branding New York* ger en historisk översikt över New Yorks pionjärbete med varumärkesbyggande från 1960-talet till i dag. Den image-omvandling som staden genomgått speglas till exempel via filmen "Taxidriver", där stadens problem under 1960-talet är tydliga, till dagens image av en postmodern metropol i filmer som "Sex and the city". Boken ger en läsvärd inblick i hur detta arbete har gått till.

Thomas Nedomysl

Louis Menand:

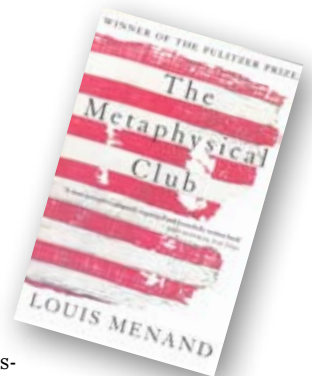
The Metaphysical Club.

London: Flamingo, 2002.

Om det finns en typiskt amerikansk filosofi är pragmatismen en huvudkandidat. Den växte fram efter inbördeskriget och har än i dag inverkan på samhällsvetenskapen. Att kort sammanfatta pragmatismens idéer är inte helt lätt, men en bärande tanke är att teorier ska värderas efter sin användbarhet, inte efter hur sanna de är. Vetenskap ska gå att "cash in", för att uttrycka det lite brutalt.

Louis Menands bok om pragmatismen är en levande och fascinerande biografi över dess historiska företrädare, bland andra pedagogen John Dewey och psykologen William James – och ger också en inblick i amerikansk samtidshistoria.

Markus Gossas

Francis Fukuyama, ed.:

Blindside.

How to Anticipate Forcing Events and Wild Cards in Global Politics.

Washington, D.C.:

Brooking Institution Press, 2007.

Hur ska man förutse och förbereda sig för händelser som i samtiden anses ha låg sannolikhet att inträffa, men som med facit i hand tycks oundvikliga. Antologins författare diskuterar denna centrala fråga för framtidsstudierna. De fall som presenteras rör vanligen global politik eller teknisk utveckling – sett i amerikanskt perspektiv.

Det tycks finnas tre huvudorsaker till att vi inte lyckas förbereda oss på det oväntade: kognitiva tillkortakommanden, bristande incitament att förbereda sig samt institutionella brister. Vi kan förutsäga med stor säkerhet att vi även i framtiden drabbas av överraskningar och att vi kommer att vara dåligt förberedda, menar redaktören Francis Fukuyama.

Torbjörn Lundqvist

James Mann:

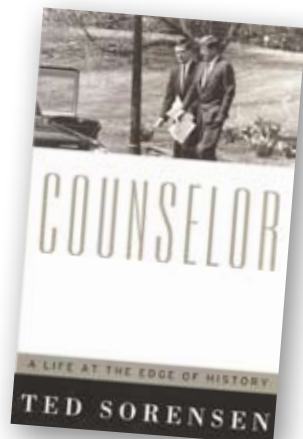
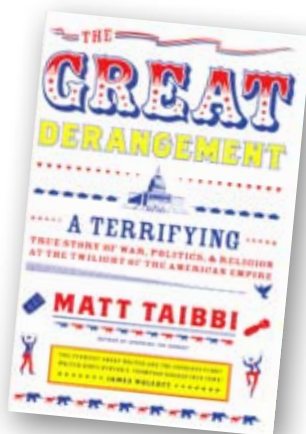
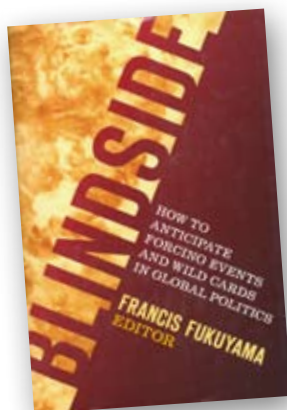
About Face. A history of America's curious relationship with China, from Nixon to Clinton.

New York: Random House, 2000.

About Face tar sin början i februari 1972, när president Nixon reste till Kina för att möta Mao. USA:s intresse var bland annat att mota Sovjetunionen, och Kina blev ett kort i det spelet. Resan blev en framgång och banade väg för ett intrikat politiskt spel som nu pågått i över tre decennier.

Boken ger en god inblick i vindlingarna i USA:s och Kinas politiska relationer, från Nixon och Mao till Clinton och Jiang Zemin. Vi får veta mer om varför Taiwan är så viktigt för både USA och Kina, om reaktionen på massakern på Himmelska fridens torg 1989, om varför Clintons löfte om att inte dalta med "slaktarna i Beijing" bröts, och mycket mer.

Markus Gossas

Matt Taibbi:

The Great Derangement.

A Terrifying True Story of War, Politics, & Religion at the Twilight of the American Empire.

New York: Spiegel & Grau, 2008.

Amerikanska bokdiskar bagnar av självkräftfärdig vänsterlitteratur om den offentliga lögnen. Inte heller Rolling Stone-journalisten Matt Taibbis *The Great Derangement* är befriad från tröttsam jargong. Men han har åtminstone utsatt sig för umbäranden och kritiken famnar inte bara korrupta högerpolitiker – amerikanen i gemen får sig en släng av slev.

I god Gonzoanda rumsterar Taibbi runt i den amerikanska kongressen, bland medievana soldater i Irak, bland kristna evangelister i Texas och i "sanningsrörelsen om den 11 september". Vad han finner är en nation i upplösning som i brist på politiskt ledarskap förlorat sig i rena galenskap.

Urban Lundberg

Ted Sorensen:

Counselor.

A Life at the Edge of History.

New York: Harper Collins, 2008.

Ted Sorensen har kallats tidernas främste talskrivare. Som John F. Kennedys rådgivare bidrog han till odödliga fraser som: "Ask not what your country can do for you; ask what you can do for your country". Under Kubakrisen 1962 sällade han sig till den exklusiva skara som kan hävda att de räddat världen från undergång.

När han nu skriver sina memoarer är förväntningarna höga. Helt infrias de inte. Personen Sorensen stannar i skuggan. Har man en gång gett bort sina ord är det svårt att ta dem tillbaka. I stället bjuds läsaren på en uppbygglig berättelse om vad politik kan vara under en president som är ärlig, idealistisk och hängiven sitt lands bästa värderingar.

Urban Lundberg

SINAS

• The Swedish Institute for North American Studies (SINAS) satsar på forskning inom området Amerika-studier, med tonvikt på tvärvetenskapliga studier i humaniora och samhällsvetenskaper. Institutet fungerar även som nationell koordinator för andra forskare inom området – samt anordnar kurser, föreläsningar, konferenser och seminarier.

SINAS har funnits sedan 1985 och leds av Erik Åsard. Det är knutet till engelska institutionen, Uppsala universitet.

www.engliska.uu.se

Latinamerika-institutet

• Latinamerika-institutet bedriver och främjar forskning och utbildning om Latinamerika och Karibien. Forskningen sker på tvärvetenskaplig basis och är främst inriktad på samhällsvetenskap. Man har goda kontakter med forskare och institutioner i Latinamerika och övriga världen.

Institutet anordnar även öppna föreläsningar, paneldiskussioner och seminarier, med svenska och utländska gästföreläsare, om den ekonomiska, sociala, kulturella och politiska utvecklingen i Latinamerika.

Biblioteket är Nordens största specialbibliotek för samhällsvetenskaplig litteratur om Latinamerika. Det är öppet för allmänheten.

Institutet finns vid institutionen för spanska, portugisiska och Latinamerikastudier, Stockholms universitet.

www.lai.su.se

Inbjudan till föreläsningsserie

Hösten 2008 anordnar Institutet för Framtidsstudier en serie föreläsningar som avslutning på forskningsprogrammet **Framtidens samhälle**:

- **Sverige 2020. Vad kan historiker säga om framtiden?**, den 30 september
- **Befolkningen är framtiden**, den 14 oktober
- **Unga i samtid och framtid. Arbete, identitet, delaktighet**, den 28 oktober
- **Faller Sverige isär? Stockholms roll i ett tudelat Sverige**, den 11 november

Tid: kl. 18.30–cirka 20.00

Plats: Studio 3, Kulturhuset, Stockholm

Föreläsningarna är gratis, men förhandsanmälan krävs då deltagarantalet är begränsat. Anmälan till fokus@framtidstudier.se eller via tel: 08-402 12 44.

på gång . . .

Utåtriktad verksamhet där Institutets medarbetare medverkar

18 september: *Joakim Palme* på Fastighetsmässan

24 september: *Ingrid Söderlind* på Försäkringskassans seminarium "Barnbidraget 60 år"

2 oktober: *Joakim Palme* på Pensionsdagen

9 oktober: *Erik Westholm* vid Regionförbundet Södra Smålands arrangemang
"Landsbygdens framtid – tre tunga trender"

27 november: *Joakim Palme* på Ungdomsstyrelsens konferens.

Vidare medverkar *Joakim Palme* som kommentator vid ett seminarium i Berlin där finansminister *Anders Borg* talar (21 oktober), samt leder en session vid konferensen *Reforming the Budget, Changing Europe* anordnad av EU-kommissionen (12 november).

Framtidsfokus den 23 september kl. 13.00–16.00

Biobränslen – lösning på frågan eller bara nya problem?

Institutet för Framtidsstudier bjuder in till seminarium den 23 september på Kulturhuset.
Läs mer på www.framtidsstudier.se.

Framtidsfokus den 2 oktober kl. 13.00–16.00

Livsmönster i förändring – nya mål för den svenska bostadspolitiken samt förändrade familjekonstellationer påverkar behov och efterfrågan på boende.

Institutet för Framtidsstudier och SABO bjuder in till seminarium den 2 oktober på Kulturhuset.
Läs mer på www.framtidsstudier.se

Institutet för Framtidsstudier flyttar

den 1 december 2008

Vår nya adress blir: Holländargatan 13, Stockholm.

Den 2 december avslutas det nuvarande forskningsprogrammet *Framtidens samhälle* med en konferens i Stockholm.

Bok & Biblioteksmässan i Göteborg den 25–28 september

Nyfiken på hur man kan forska om framtiden? Besök vårt bokbord på Internationella torget.
Dessutom deltar vi i ett flertal seminarier (se nedan).
Mer information finns på www.framtidsstudier.se

Därför hatar vi politiken

Framtiden om femtio år

Europa i en jämlik värld

Är framtiden virtuell? Den digitala framtiden

Divor, teaterbarn och småstjärnor

Biobränsle – framtidens drivmedel?

Plantera ett träd i Afrika – vad händer sen?

Sverige – ett "varumärke"?

Nord Stream och en framtida gasledning i Östersjön

Framtider ges ut av Institutet för Framtidsstudier och utkommer med fyra nummer per år. I varje nummer kombineras specialteman med en bred bevakning av svenska och internationella framtidsfrågor.

Institutet för Framtidsstudier har till uppgift att bedriva framtidsstudier, långsiktig analys och därmed sammanhängande verksamhet för att därigenom stimulera till en öppen och bred diskussion om framtida hot och möjligheter i samhällsutvecklingen.

☐ *Ja, tack*

Jag vill prenumerera på tidskriften Framtider för 100 kr/år.

Du kan även skicka dina uppgifter via e-post till: info@framtidsstudier.se

Namn

Adress

Postnummer

Postadress

☐ *Ja, tack*

Jag önskar information från Institutet för Framtidsstudier via e-post.

Min e-postadress

Frankeras ej.

Mottagaren
betalar portot.

**Institutet för
Framtidsstudier**

SVARSPOST

110 517 800

110 01 Stockholm